

Ιερά Μητρόπολις Νεαπόλεως καὶ Σταυρουπόλεως

17η Ἐπιστημονικὴ Ἡμερίδα

Θεολόγων καθηγητῶν Γυμνασίων καὶ Λυκείων
τῆς Ἱ. Μ. Νεαπόλεως καὶ Σταυρουπόλεως
μέ θέμα:

**«Τό φαινόμενο τῆς βίας
στό σύγχρονο σχολεῖο»**

Ἡλιούπολη Θεσσαλονίκης
Δευτέρα 17 Φεβρουαρίου 2025

Ιερά Μητροπολις
Νεαπόλεως καὶ Σταυρουπόλεως

Πρόσκληση

Ἔχουμε τὴν τιμὴ νὰ σᾶς προσκαλέσουμε
στὴν **17^η Ἐπιστημονικὴ Ἡμερίδα**
τῶν Θεολόγων Καθηγητῶν Γυμνασίων καὶ Λυκείων
τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Νεαπόλεως καὶ Σταυρουπόλεως
πού διοργανώνει ἡ Ἱερά Μητρόπολή μας σέ συνεργασία
μέ τόν Περιφερειακό Διευθυντὴ Ἐκπαίδευσης
Κεντρικῆς Μακεδονίας
καὶ τούς Διευθυντές Δ. Ε. Δυτικῆς καὶ Ἀνατολικῆς
Θεσσαλονίκης
μέ θέμα:

«Τό φαινόμενο τῆς βίας στό σύγχρονο σχολεῖο».

Ἡ ἡμερίδα θά πραγματοποιηθεῖ
στόν **Ἱ. Ν. Ἁγ. Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης Ἡλιουπόλεως**
τῆ **Δευτέρα 17 Φεβρουαρίου 2025.**

Ἡ συμμετοχή σας θά μᾶς δώσει μεγάλη χαρά.

Μέ εὐλικρινεῖς εὐχές καὶ ἀγάπη Χριστοῦ
Ὁ Μητροπολίτης

Γεώργιος Βασιλάκης
Ὁ Νεαπόλεως καὶ Σταυρουπόλεως Βασιλάκης

Πρόγραμμα

7.00 π.μ. - 9.30 π.μ.	Θ. Λειτουργία Μνημόσυνο κεκοιμημένων Θεολόγων Καθηγητῶν
9.30 π.μ. - 10.00 π.μ.	Πρωινό
10.00 π.μ. - 10.15 π.μ.	Παραλαβή φακέλων
10.15 π.μ.	Προσφωνήσεις - Χαιρετισμοί Ἐναρξη τῆς ἡμερίδας ἀπό τόν Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Νεαπόλεως & Σταυρουπόλεως κ. Βαρνάβα
	Α΄ ΜΕΡΟΣ <i>Πρόεδρος: π. Ἀθανάσιος Γκίκας, Κοσμήτορας</i> <i>Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.</i>
11.00 π.μ. - 11.30 π.μ.	Α΄ εἰσήγηση κ. Ἀλέξης Λάππας, Ψυχίατρος παιδιῶν καί ἐφήβων. <i>«Ὁ ρόλος τῶν μέσων κοινωνικῆς δικτύωσης στήν ἐπιθετικότητα τῶν ἐφήβων».</i>
11.30 π.μ. - 12.15 μ.μ.	Συζήτηση ἐπί τῆς εἰσηγήσεως
12.15 μ.μ. - 12.30 μ.μ.	Διάλειμμα
	Β΄ ΜΕΡΟΣ <i>Πρόεδρος: κ. Βασιλική Μητροπούλου, Καθηγήτρια</i> <i>Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.</i>
12.30 μ.μ. - 1.00 μ.μ.	Β΄ εἰσήγηση κ. Ζαχαρίας Σπανός, Ἱστορικός, Καθηγητής Δευτεροβάθμιας Ἐκπαίδευσης. <i>«Τολμᾶμε νά γίνουμε Ἀγάπη γιά τούς μαθητές μας;».</i>
1.00 μ.μ. - 1.45 μ.μ.	Συζήτηση ἐπί τῆς εἰσηγήσεως
1.45 μ.μ.	Δεξίωση Λήξη - Παραλαβή βεβαιώσεων συμμετοχῆς

Ὄργανωτική Ἐπιτροπή

Πρόεδρος: Ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Νεαπόλεως καὶ Σταυρουπόλεως κ. ΒΑΡΝΑΒΑΣ

Ἀντιπρόεδρος: Ὁ Περιφερειακός Διευθυντής Ἐκπαίδευσης Κεντρικῆς Μακεδονίας κ. Ἀλέξανδρος Κόπτσης.

- Μέλη:
- 1) Ὁ Πρωτοσύγκελλος τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Νεαπόλεως καὶ Σταυρουπόλεως π. Διονύσιος Πατσάνης.
 - 2) Ὁ Καθηγητής τοῦ Τμήματος Θεολογίας Α. Π. Θ. π. Βασίλειος Καλλιακμάνης
 - 3) Ἡ Σύμβουλος Ἐκπαίδευσης Θεολόγων Δυτικῆς Θεσσαλονίκης, κ. Εὐρώπη Παπαδοπούλου
 - 4) Ὁ Καθηγητής Δ.Ε. π. Γεώργιος Μίλκας
 - 5) Ὁ Βιολόγος Καθηγητής κ. Βασίλειος Κατσαρές

Ἵποσημείωση:

- 1) Ἐχει δοθεῖ ἄδεια ἀπουσίας τῶν Θεολόγων Καθηγητῶν ἀπό τὰ σχολεῖα τους γιά τή συγκεκριμένη ἡμέρα ἀπό τή Διεύθυνση Δ. Ε. Δυτικῆς Θεσ/νίκης καὶ Ἀνατολικῆς Θεσ/νίκης.
- 2) Πληροφορίες - Δηλώσεις Συμμετοχῆς (γιά ἔγκαιρη προετοιμασία) ἕως καὶ Πέμπτη 13-2-2025 στήν Ἱερά Μητρόπολη τηλ. 2310611128, 611129 ὥρες 9.30 ἕως 12.30

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ
**ΝΕΑΠΟΛΕΩΣ &
ΣΤΑΥΡΟΥΠΟΛΕΩΣ**

17^Η ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΗΜΕΡΙΔΑ
ΘΕΟΛΟΓΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΩΝ
ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ ΚΑΙ ΛΥΚΕΙΩΝ
ΤΗΣ Ι. Μ. ΝΕΑΠΟΛΕΩΣ ΚΑΙ ΣΤΑΥΡΟΥΠΟΛΕΩΣ

Φεβρουάριος 2025

Εναρκτήριο χαιρετισμός π. Γεωργίου Μίλκα

Σεβασμιώτατε Μητροπολίτα Σισανίου και Σιατίστης κ. Αθανάσιε, Εκπρόσωπε της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος,

Σεβασμιώτατε Πατέρα μας,

Σεβαστέ Κοσμήτορα της Θεολογικής Σχολής του Α.Π.Θ. και Κύριοι Καθηγητές αυτού,

Αξιότιμη κ. Λαδοπούλου Ελένη, Αντιδήμαρχε Παιδείας του Δήμου Παύλου Μελά,

Αξιότιμοι Επίσημοι Προσκεκλημένοι της Εκπαίδευσης,

Σεβαστοί Πατέρες,

Κυρίες και Κύριοι μάχιμοι και παλαίμαχοι - υπάρχουν και κάποιοι συνταξιούχοι ανάμεσά μας εκπαιδευτικοί της Μητροπολιτικής μας περιφέρειας - καλημέρα σας!

Καλώς ανταμωθήκαμε!

Φεβρουάριος και πάλι και εμείς αξιωνόμαστε να συναντηθούμε στην καθιερωμένη πλέον Ημερίδα Θεολόγων Καθηγητών της Ιεράς Μητροπόλεως Νεαπόλεως και Σταυρουπόλεως.

Δόξα τῷ Θεῷ!

Το λέμε και το εννοούμε!

Φεβρουάριο γίνεται όλα αυτά τα χρόνια λίγο μετά τη γιορτή των Αγίων Τριών Ιεραρχών. Μόνο το έτος 2000 επί Γέροντος Μητροπολίτου Διονυσίου έγινε Μάιο μήνα και το 2007, 25^η Ιανουαρίου, κατά σύμπτωση ημέρα της κηδείας του αξιαγάπητου Καθηγητού μας Ιωάννη Φουντούλη οπότε όλοι σύσσωμοι μετά την Ημερίδα κατεβήκαμε στην Αγία Σοφία για την κηδεία. Και φέτος η Ημερίδα μας στη φιλόξενη Ενορία των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης Ηλιουπόλεως, τους οποίους Πατέρες και λαϊκούς συνεργάτες θερμά ευχαριστούμε!

Ο Δεσπότης μας επιμένει στην πραγματοποίηση των Ημερίδων αυτών μη λογαριάζοντας ούτε κόπο ούτε έξοδα. Όταν τον ρωτάς: «Γιατί;», απαντάει: «Και για τη θεματολογία και για την επιμόρφωση και για την ανταλλαγή προβληματισμών και απόψεων, προπάντων όμως για τη συνάντηση, την επικοινωνία, τον αλληλοστηριγμό! Άδελφός υπ' αδελφοῦ βασταζόμενος ὡς πόλις ὄχυρά καὶ βεβαία». Και τόση ανάγκη έχουμε από δυνατές πόλεις! Γιατί είναι αλήθεια ότι σε πολλές περιπτώσεις μπήκαν στην πόλη οι εχθροί. Και «να ἔξερεις τί δύναμη μου δίνει η δύναμή σου σαν λες όλα θα γίνουνε κι ακούω τη φωνή σου». Ευχαριστούμε, Σεβασμιώτατε, και γι' αυτή την επιμονή σας!

Για το θέμα μας και την επικαιρότητά του δεν θα πούμε τίποτα. Έχουμε εκλεκτούς εισηγητές. Και την επικαιρότητα τη βιώνετε εσείς: οι μάχιμοι καθηγητές Γυμνασίων και Λυκείων καθημερινά και η κοινωνία μας και η οικογένεια· βία από μικρούς και μεγάλους προς μικρούς και μεγάλους!

Κλείνοντας να σας ευχαριστήσουμε για την ανταπόκρισή σας στην πρόσκληση της Ιεράς Μητροπόλεως μας και να παρακαλέσουμε το Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Σισανίου και Σιατίστης κ. Αθανάσιο, Εκπρόσωπο της Ιεράς Συνόδου, να διαβάσει το μήνυμα του Μακαριωτάτου.

Ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Σισανίου και Σιατίστης κ. Αθανάσιος μεταφέρει το Μήνυμα του Μακαριωτάτου

«Σεβασμιώτατε Μητροπολίτα Νεαπόλεως και Σταυρουπόλεως κ. Βαρνάβα και λοιποί Άρχοντες και Εκπαιδευτικοί, Σεβαστοί Πατέρες, ως εκπρόσωπος της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος θα σας αναγνώσω το μήνυμα το σχετικό, το οποίο αναφέρεται στη σημερινή Ημερίδα.

Έν Αθήναις τῇ 17ῃ Φεβρουαρίου 2025

ΜΗΝΥΜΑ ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΩΤΑΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΘΗΝΩΝ ΚΑΙ ΠΑΣΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ κ. ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ Β΄ ΣΤΗΝ ΗΜΕΡΙΔΑ ΘΕΟΛΟΓΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΩΝ ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΝΕΑΠΟΛΕΩΣ ΚΑΙ ΣΤΑΥΡΟΥΠΟΛΕΩΣ ΜΕ ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΘΕΜΑ: «ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΒΙΑΣ ΣΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΣΧΟΛΕΙΟ»

Σεβασμιώτατε Μητροπολίτα Νεαπόλεως και Σταυρουπόλεως κ. Βαρνάβα, Άγαπητοί Έκπρόσωποι τῆς Περιφερειακῆς Διευθύνσεως Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Έκπαιδεύσεως Κεντρικῆς Μακεδονίας και τῆς Διευθύνσεως Δευτεροβάθμιας Έκπαιδεύσεως Δυτικῆς Θεσσαλονίκης, Άγαπητοί Θεολόγοι καθηγητές και καθηγήτριες, Σεβαστοί Πατέρες και ἀδελφοί, εὐρισκόμεθα στήν εὐχάριστη θέση νά ἐπικοινωνοῦμε και ἐφέτος μαζί σας και νά σᾶς ἀπευθύνουμε θερμές ευχές και ἐγκάρδιες προσήσεις με τήν εὐκαιρία τῆς διοργανώσεως για 17^η χρονιά τῆς καθιερωμένης πλέον Ἡμερίδας τῶν Θεολόγων καθηγητῶν, οἱ ὅποιοι διδάσκετε τὸ μάθημα τῶν Ὀρθοσκευτικῶν στὰ σχολεῖα τῶν ὁρίων τῆς Ἱεράς Μητροπόλεως Νεαπόλεως και Σταυρουπόλεως. Θεωροῦμε ἰδιαίτερα σημαντικό τὸ χαρακτήρα συλλογικῆς προσπάθειας ποὺ λαμβάνει ἢ ἐν λόγῳ Ἡμερίδα δεδομένου ὅτι διοργανώνεται ἀπὸ τὴν Ἱερά Μητρόπολη Νεαπόλεως και Σταυρουπόλεως σὲ συνεργασία με τὴν Περιφερειακὴ Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Έκπαιδεύσεως Κεντρικῆς Μακεδονίας και τὴ Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Έκπαιδεύσεως Δυτικῆς Θεσσαλονίκης, γεγονός ποὺ δεικνύει τὴ χρησιμότητα τοῦ ἐγχειρήματος, καθ' ὅτι ἡ κατάθεση τῆς ἐμπειρίας ἀπὸ τὴ συναναστροφή με τοὺς μαθητές και οἱ ποικίλοι προβληματισμοί, ἢ διαπίστωση ὡς πρὸς τὸ θέμα τῆς ἀποκλίνουσας συμπεριφορᾶς μαθητῶν, τῆς κρίσεως στὶς διαπροσωπικὲς σχέσεις, τῆς αὐξήσεως φαινομένων λεκτικῆς ἢ σωματικῆς ἐνδοσχολικῆς βίας, ἢ παρατηρούμενη ἀμβλυνση τῶν αἰσθημάτων φιλίας, ἀλληλεγγύης, ἐνότητος, συμπαραστάσεως κ.ἄ. θεωροῦμε ὅτι μποροῦν νά ξεπεραστοῦν, παρ' ὅλες τὶς δυσκολίες και μέσα ἀπὸ τὴν συμμετοχὴ διδασκάλων, γονέων και ἄλλων παραγόντων σὲ Ἡμερίδες σὰν τὴ δική σας.

Στις Ἡμερίδες αὐτές σπουδάζουμε τὴν πρόταση, τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο θὰ βοηθήσουμε, θὰ θεραπεύσουμε, θὰ διαπαιδαγωγήσουμε τοὺς μαθητές. Τὸ ἔργο σας ὡς καθηγητῶν εἶναι γεγονός ὅτι ἔχει πολλὲς δυσχέρειες. Ἐνδεχομένως νὰ εἶναι δυσκολότερο τὸ ἔργο τοῦ Θεολόγου καθηγητοῦ, δεδομένου ὅτι στὰ μάτια πολλῶν παιδιῶν, παρ' ὅλη τὴ φαινομενικὴ ἐκ μέρους τους ἄρνηση τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας, φαντάζει σὰν «ἐκπρόσωπος» τῆς Ἐκκλησίας καὶ γενικότερα τῶν θρησκευτικῶν πραγμάτων.

Γι' αὐτὸ προσευχόμεστε θερμὰ ὁ Κύριος νὰ σᾶς δίνει φωτισμό, διάκριση, ὑπομονή, ἀνεκτικότητα καὶ ἀγάπη γιὰ νὰ μπορεῖτε νὰ διαχειρίζεστε τὰ ἐνδοσχολικὰ φαινόμενα βίας. Πάντως, σὲ καμμία περίπτωση δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦμε ὅτι ἡ βία δὲν ἀντιμετωπίζεται μὲ τὴ βία, καθ' ὅτι ἡ βία προκαλεῖ βία καὶ τότε τὸ κακὸ δὲ μπορεῖ νὰ περισταλεῖ. Πόσο ἐλπιδοφόρος καὶ δυναμικὴ εἶναι ἡ πρόταση τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ὁ ὁποῖος λέγει «μὴ νικῶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ νίκα ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν». Εἶναι ὄντως πολὺ δύσκολο νὰ ἐννοήσουν οἱ ἄνθρωποι ὅτι ἡ κάθε μορφῆς βία πληγώνει πρῶτα αὐτὸν ποὺ τὴν ἐξασκεῖ καὶ ἔπειτα αὐτὸν ποὺ τὴ δέχεται. Ὅμως δὲν πρέπει νὰ παραιτούμεθα ἀπὸ τὴν προσπάθεια. Κίνητρο καὶ δύναμή μας ἡ ἀγάπη γιὰ τὰ παιδιά μας, ποὺ ὄχι σπάνια ἔχουν χάσει τὸν προσανατολισμὸ τους.

Περαίνοντας αὐτὲς τίς σκέψεις θὰ ἤθελα νὰ συγχαρῶ τὸν δυναμικὸ καὶ φίλτατό μου Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη τῆς Δυτικῆς Θεσσαλονίκης τὸν Νεαπόλεως καὶ Σταυρουπόλεως κ. Βαρνάβα, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν εὐαγγελικὴ ἀγάπη ποὺ τὸν διακρίνει, τὴν βαθιὰ πίστη καὶ τὴν ἀκάματη ἐργατικὴ διοργανώνει ἐδῶ καὶ πολλὰ χρόνια αὐτὲς τίς πολὺ χρήσιμες Ἡμερίδες. Θερμὰ συγχαίρω καὶ ὅλους ἐσᾶς τοὺς καθηγητὲς καὶ τίς καθηγήτριες, ποὺ καθημερινὰ ἔρχεστε σὲ ἐπαφὴ μὲ τὴν μαθητιῶσα νεολαία μας καὶ τὰ προβλήματα τῆς. Εἴθε ὁ Θεὸς νὰ σᾶς χειραγωγεῖ καὶ νὰ σᾶς ἐνδυναμώνει.

Καλὴ ἐπιτυχία μὲ τὸ γόνιμο διάλογο καὶ πνεῦμα αἰσιοδοξίας.

Μετὰ πατρικῶν εὐχῶν καὶ ἀγάπης ἐν Κυρίῳ

Ὁ Ἀθηνῶν Ἱερώνυμος Β΄

ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ο π. Γεώργιος Μίλκας μεταφέρει τα μηνύματα του Υπουργού Παιδείας και Θρησκευμάτων και του Γενικού Γραμματέα Θρησκευμάτων

Έχουμε μηνύματα κι από τον Υπουργό Παιδείας και Θρησκευμάτων κι από τον κ. Γενικό Γραμματέα Θρησκευμάτων, τα οποία πρέπει να διαβάσω.

Το μήνυμα του κ. Υπουργού:

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

ΥΠΟΥΡΓΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ, κ. ΚΥΡΙΑΚΟΥ ΠΙΕΡΡΑΚΑΚΗ

Σεβασμιώτατε,

Σεβαστοί Πατέρες, Αξιότιμε κ. Κοσμήτορα της Θεολογικής του Α.Π.Θ,

Αξιότιμες και αξιότιμοι καθηγητές, αγαπητές και αγαπητοί εκπαιδευτικοί, κυρίες και κύριοι, με μεγάλη χαρά χαιρετίζω την Επιστημονική Ημερίδα της Ιεράς Μητροπόλεως Νεαπόλεως και Σταυρουπόλεως που έχει ως αντικείμενο να φωτίσει το φαινόμενο της βίας στα σχολεία. Πρόκειται για μια πρωτοβουλία που αντανακλά ότι η Εκκλησία αποτελεί ζωντανό κύτταρο της Ελληνικής κοινωνίας, που αφουγκράζεται προβλήματα, που επεξεργάζεται καταστάσεις και που προτείνει λύσεις και για το λόγο αυτό ευχαριστώ προσωπικά τόσο τον Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Νεαπόλεως και Σταυρουπόλεως κ. Βαρνάβα όσο και όλους τους συντελεστές αυτής της εξαιρετικής εκδήλωσης, αλλά και όλους τους εκπαιδευτικούς Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης που συμμετέχουν σ' αυτή.

Η ενδοσχολική βία και εκφοβισμός αποτελούν ένα θέμα το οποίο βρίσκεται στην πρώτη γραμμή της επικαιρότητας όχι μόνο στην πατρίδα μας αλλά και διεθνώς. Ο καθένας από την σχολική κοινότητα, τον κοινωνικό περίγυρο ή την Ένορία μας σίγουρα έχει ακούσει ή—ακόμη χειρότερα—έχουμε γίνει μάρτυρες τέτοιων περιστατικών. Όλες οι έρευνες μάλιστα συγκλίνουν ότι το φαινόμενο έχει επιδεινωθεί ως προς τη βαρύτητα των περιστατικών μετά τα περιοριστικά μέτρα κατά τη διάρκεια του COVID-19, έχουμε δηλαδή μια χρονική συσχέτιση με την πανδημία.

Απέναντι σ' αυτό το φαινόμενο στο Υπουργείο Παιδείας Θρησκευμάτων και Αθλητισμού, αλλά και ευρύτερα στην κυβέρνηση, επιλέξαμε να μην κλείσουμε τα μάτια. Και οφείλω σ' αυτό το σημείο να εξάρω τη συμβολή των εκπαιδευτικών με τους οποίους συναντηθήκαμε κατά την προηγούμενη σχολική χρονιά σε περιοδείες μας ανά την Ελλάδα. Όπου και αν πήγαμε, ακούγαμε πάντα και παντού το ίδιο: «Δώστε μας τα εργαλεία για να μπορούμε να παρέμβουμε και να αντιμετωπίσουμε περιστατικά».

Σ' αυτό το αίτημα ανταποκριθήκαμε το περασμένο καλοκαίρι θεσμοθετώντας το νέο κανονισμό λειτουργίας των σχολείων. Έτσι από φέτος με νέα παιδαγωγικά μέτρα και ιδίως με την απαγόρευση εμφανούς κατοχής και χρήσης κινητών τηλεφώνων κάναμε ένα σημαντικό βήμα για να περιορίσουμε τα περιστατικά τόσο σε ποσότητα όσο και σε βαρύτητα. Περαιτέρω μέσα από την πλατφόρμα stop-bullying.gov.gr και με την εκστρατεία ευαισθητοποίησης που

υλοποιούμε με την υποστήριξη του Ιδρύματος Ωνάση επιδιώκουμε να σπάσουμε τον κύκλο της βίας σπάζοντας πρώτα τη σιωπή. Και ήδη μέσα σε διάστημα λίγο μεγαλύτερο από δέκα μήνες έχουν υποβληθεί σχεδόν χίλιες αναφορές στην πλατφόρμα, αναφορές που εξετάζονται από τα αρμόδια όργανα με ταχύτητα, διαφάνεια και μεθοδικότητα.

Έχουμε φτάσει εκεί που θέλουμε; Πρώτοι εμείς αναγνωρίζουμε πως όχι. Θέλουμε να κάνουμε ακόμα πολλά περισσότερα, ώστε να προστατέψουμε κάθε παιδί που υφίσταται βία και εκφοβισμό, και μάλιστα όχι μόνο στο σχολικό περιβάλλον, αλλά και έξω από αυτό. Τέτοιες πρωτοβουλίες είναι η σύσταση από τον Πρωθυπουργό της Επιστημονικής Επιτροπής για την εκπόνηση εθνικής στρατηγικής πρόληψης και αντιμετώπισης της βίας και της παραβατικότητας ανηλίκων, οι πλατφόρμες του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη, αλλά και οι πρόσφατες δράσεις που έχουμε ανακοινώσει για την προστασία των ανηλίκων από ακατάλληλο γι' αυτούς περιεχόμενο.

Για πρώτη φορά λοιπόν η χώρα μας σχεδιάζει και υλοποιεί μια αναδυόμενη πολιτική με πολλαπλές εστιάσεις, ακριβώς διότι καλούμαστε να αντιμετωπίσουμε το φαινόμενο με πολλαπλές προκλήσεις. Και σε κάθε περίπτωση όμως όσα μέτρα και αν πάρουμε, θα είναι όλα αλυσιτελή, αν δεν αγκαλιαστούν από τους εκπαιδευτικούς και από την κοινωνία ευρύτερα. Και θα ήθελα να σταθώ σε μία από τις θεματικές της Ημερίδας σας με τίτλο «Τολμάμε να γίνουμε Αγάπη για τους μαθητές μας;», γιατί μου έκανε ιδιαίτερη εντύπωση η αμεσότητα και η εστίαση στον πυρήνα του προβλήματος. Είναι ιδιαίτερα κρίσιμο σε περιστατικά βίας και εκφοβισμού μεταξύ ανηλίκων να υπάρχει δίπλα στο θύμα ένας άνθρωπος που θα του σταθεί, που θα επουλώσει το τραύμα. Εξίσου κρίσιμο όμως είναι να μη μείνουμε στην κύρωση για το θύτη, αλλά να του εξηγήσουμε το σφάλμα του και να τον πείσουμε ότι μπορεί να επανέλθει στο σωστό δρόμο όχι για να αποφύγει την κύρωση, αλλά για να ξανακερδίσει τη θέση του.

Αυτή η αποστολή ανήκει πρωτίστως στους δασκάλους, που καλούνται να εμπνεύσουν το τρίπτυχο που αναφέρει ο Απόστολος Παύλος στην Α' προς Κορινθίους Επιστολή: «νυνί δὲ μένει πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη, τὰ τρία ταῦτα». Και επειδή γνωρίζετε καλύτερα από τον υποφαινόμενο ότι «μείζων δὲ τούτων ἡ ἀγάπη», η αγωνία του τίτλου που φέρει η εισήγηση, αν μπορείτε δηλαδή να γίνετε η αγάπη για τους μαθητές σας, μπορώ να σας διαβεβαιώσω ότι απαντά αυτόματα στο ίδιο το ερώτημα. Κι αυτό διότι πιστεύω ότι αποτελεί βίωμα της καθημιάς και του καθηνός μας ότι ο εκπαιδευτικός που από ενδιαφέρον, από αγάπη για τον μαθητή του αμφιβάλλει κατά πόσο κάνει κάθε φορά όσα πρέπει, αυτός είναι ο εκπαιδευτικός που τελικά προσφέρει τα περισσότερα εφόδια σε κάθε παιδί.

Κλείνω με τις πρώτες λέξεις που χρησιμοποίησα όταν παρουσιάσαμε την Εθνική Στρατηγική για την αντιμετώπιση της ενδοσχολικής βίας και εκφοβισμού: «Είναι ένα εθνικό πρόβλημα. Κι ακριβώς επειδή είναι εθνικό, η προσέγγιση πρέπει να αγκαλιαστεί από όλους μας».

Συγχαρητήρια και πάλι για την πρωτοβουλία σας! Καλή επιτυχία στην Ημερίδα σας και θα περιμένω με ζωηρό ενδιαφέρον τα συμπεράσματά σας.

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΠΙΕΡΡΑΚΑΚΗΣ

Υπουργός Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού

Και το μήνυμα του κ. Γεωργίου Καλαντζή, Γενικού Γραμματέα Θρησκευμάτων:

Προς: Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Νεαπόλεως και Σταυρουπόλεως, κ. Βαρνάβα

Σεβασμιώτατε,

δυστυχώς δεν κατέστη εφικτό να συμμετάσχω στη 17^η Επιστημονική Ημερίδα των Θεολόγων Καθηγητών Γυμνασίων και Λυκείων Ανατολικής και Δυτικής Θεσσαλονίκης που διοργανώνεται από την Ιερά Μητρόπολη Νεαπόλεως και Σταυρουπόλεως. Παρακαλώ επιτρέψτε μου να σας αποστείλω τον κάτωθι χαιρετισμό τον οποίον σκόπευα να απευθύνω κατά την έναρξη της Ημερίδας και να σας ζητήσω να αναγνωστεί.

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ
ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΑ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
κ. ΓΙΩΡΓΟΥ ΚΑΛΑΝΤΖΗ

Σεβασμιώτατε, αξιότιμες και αξιότιμοι εκπαιδευτικοί, κυρίες και κύριοι,

με αισθήματα ιδιαίτερης χαράς και τιμής χαιρετίζω και φέτος την έναρξη των εργασιών της 17^{ης} Επιστημονικής Ημερίδας. Συγχαίρω επίσης τις αρμόδιες Διευθύνσεις Εκπαίδευσης που συμπράττουν στην πραγματοποίηση της διοργάνωσης, καθώς επίσης και τους Θεολόγους εκπαιδευτικούς, οι οποίοι ανταποκρινόμενοι στην πρόσκληση του Σεβασμιωτάτου βρίσκονται εδώ για να υποστηρίξουν με τη συμμετοχή τους στο εγχείρημα και να συμμετάσχουν στον επιστημονικό διάλογο για το φαινόμενο της βίας στο σύγχρονο σχολείο.

Δυστυχώς η ελληνική κοινωνία σχεδόν καθημερινά έρχεται αντιμέτωπη με συμβάντα νεανικής παραβατικότητας, έκφανση της οποίας είναι η επιθετικότητα και ο εκφοβισμός εντός του χώρου του σχολείου. Αν και στη χώρα μας το φαινόμενο δεν έχει πάρει ακόμη τις τραγικές διαστάσεις που εμφανίζει σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες και ιδίως στην Αμερική, πρέπει να μας απασχολήσει έγκαιρα, ώστε να αποφύγουμε τις δυσάρεστες εμπειρίες άλλων χωρών. Ασφαλώς ο υποχρεωτικός εγκλεισμός των εφήβων στα σπίτια τους ειδικά κατά την πρώτη περίοδο του κορονοϊού, όταν δεν υπήρχε το σωτήριο εμβόλιο και ήμασταν εντελώς απροστάτευτοι, έπαιξε αρνητικό ρόλο στην εξέλιξη του φαινομένου της νεανικής παραβατικότητας. Φυσικά κάθε μέρος της σχολικής κοινότητας έχει την δική του ευθύνη στην αντιμετώπιση της βίας και του σχολικού εκφοβισμού και έναν ειδικό ρόλο να εκπληρώσει.

Έναν τέτοιο ρόλο ειδικού βάρους καλούνται να υπηρετήσουν σήμερα οι μάχιμοι Θεολόγοι ως οι διδάσκοντες ενός γνωστικού αντικειμένου που στηρίζεται στην επικοινωνία και τη διαλογική μέθοδο, προασπίζει αρχές, διδάσκει ήθος και προάγει θετικές στάσεις ζωής υποστηρίζοντας την αποδοχή και την αρμονική συνύπαρξη προωθώντας την αγάπη για τον πλησίον και το σεβασμό στο πρόσωπο ανεξάρτητα από επιμέρους χαρακτηριστικά και διαφορές. Ως εκ τούτου το μάθημα των Θρησκευτικών στα χέρια ενός αξίου και ενήμερου εκπαιδευτικού μπορεί να γίνει εργαλείο

ανάπτυξης κοινωνικών δεξιοτήτων, όπως η ενσυναίσθηση και ενίσχυση κοινωνικά επιθυμητών συμπεριφορών, όπως ο αλληλοσεβασμός και η αλληλοϋποστήριξη.

Η Γενική Γραμματεία Θρησκευμάτων υπέγραψε στις 4 Σεπτεμβρίου 2024 ένα μνημόνιο συνεργασίας με το Ίδρυμα Νεότητας Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών και το Οικουμενικό Φόρουμ Ευρωπαϊών Χριστιανών Γυναικών «Δάμαρις η Αθηναία» με σκοπό τη συνεργασία σε θέματα που αφορούν στην πρόληψη βίας και κακοποίησης γυναικών, στην ευαισθητοποίηση αναφορικά με την έμφυλη βία και κάθε μορφής βία, στην πρόληψη και αντιμετώπιση της κακοποίησης παιδιών και εφήβων, στην ευαισθητοποίηση παιδιών και εφήβων ως προς την πρόληψη και αντιμετώπιση κάθε μορφής κακοποίησης, στο σχεδιασμό και υλοποίηση δράσεων που στοχεύουν στην ευρύτερη ενημέρωση των μαθητών/τριών σχετικά με τις μορφές βίας και κακοποίησης, καθώς και στην οργάνωση και υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων μέσω καινοτόμων δράσεων. Το μνημόνιο έχει ήδη αποδώσει καρπούς με τη διοργάνωση του μαθητικού συνεδρίου «Φύλακας του αδελφού μου» αλλά και βιωματικών εργαστηρίων στο Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού με την υποστήριξη της Ελληνικής Αστυνομίας και τη συμμετοχή εκατοντάδων μαθητών και μαθητριών και ειδικευμένων εμπυχωτών. Φυσικά είμαστε στη διάθεση της Ιεράς Μητροπόλεως Νεαπόλεως και Σταυρουπόλεως για την υλοποίηση αντίστοιχων πρωτοβουλιών μέσω του προαναφερθέντος μνημονίου και εδώ.

Δεν μπορώ να βρω καταλληλότερο επίλογο από τα σοφά και πάντα επίκαιρα λόγια του Μεγάλου μας Ιεράρχη Ιωάννου του Χρυσοστόμου τα οποία θεωρώ ότι αποτελούν ένα φωτεινό δείκτη πορείας για τον κάθε εκπαιδευτικό, πολλώ δε μάλλον όταν αυτός στέκεται πρώτος και συχνά μόνος μπροστά στο φαινόμενο της βίας και του εκφοβισμού μέσα στο σχολικό περιβάλλον: «Ο λόγος του δασκάλου να είναι λόγος ανθρώπου που διδάσκει μάλλον παρά ελέγχει, που παιδαγωγεί παρά τιμωρεί, που βάζει τάξη παρά που διαπομπεύει, που διορθώνει παρά που επεμβαίνει στη ζωή του μαθητή».

Σας ευχαριστώ για την προσοχή σας και εύχομαι κάθε επιτυχία στις εργασίες της Ημερίδας.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΛΑΝΤΖΗΣ

Γενικός Γραμματέας Θρησκευμάτων

Συγνώμη αν σας κουράσαμε! Θα θέλαμε να παρακαλέσουμε τον Σεβαστό Κοσμήτορα της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου μας, π. Αθανάσιο Γκίκα, για ένα χαιρετισμό:

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ
ΤΟΥ ΚΟΣΜΗΤΟΡΑ ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ Α.Π.Θ.
π. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΓΚΙΚΑ

Σεβασμιώτατε Εκπρόσωπε της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος Μητροπολίτη Σισανίου και Σιατίστης κ. Αθανάσιε,

Σεβασμιώτατε Πατέρα μας και Μητροπολίτη της Ιεράς Μητροπόλεως Νεαπόλεως και Σταυρουπόλεως,

Διακονητές και Κυρηναίοι της Διοίκησης της Εκπαιδύσεως στην περιοχή, τη δυτική και την ανατολική και όπου καλείστε να βοηθήσετε την λειτουργία της Παιδείας,

Σεβαστοί Πατέρες, Αγαπητοί Συνάδελφοι και Αγαπητές Συνάδελφοι που σηκώνετε τον καύσωνα της ημέρας, όπως λέει το Ευαγγέλιο, στο πεδίο όπου εκεί συναντιέται ο άνθρωπος με την ψυχή του συνανθρώπου του σε μια διαδικασία αλληλοπεριχώρησης, μαθητείας και διδασκαλίας, θεωρίας και πράξεως,

το θέμα που σήμερα μας απασχολεί είναι ένα πολύ μεγάλο θέμα και θα έλεγα μακροχρόνιο. Αναφερθήκαμε ότι σήμερα είναι η 17^η σύναξη γι' αυτό το ζήτημα. Και θεωρώ ότι σιγά σιγά ενηλικιωνόμαστε· έτσι, από το ένα μέχρι το δεκαεφτά, αν πάρουμε και την ηλικία των παιδιών, μπαίνουμε σε μια ενηλικίωση. Και αυτό πιστεύω είναι ένα μήνυμα που πρέπει να εισπράξουμε από αυτές τις συνάξεις. Διότι έχουμε αναπτύξει θεωρίες, έχουμε δημιουργήσει κουτάκια, τα οποία τα χρησιμοποιούμε για να οικοδομήσουμε μέσα στις ψυχές των παιδιών αυτό που μας αναθέτει η Πολιτεία έχοντάς μας στην εκπαίδευση, αλλά θα έλεγα και από μία, όχι καθηκοντολογία, αλλά από μία ουσιαστική ενσυνείδητη παρουσία ανάμεσα στα παιδιά μας, τα οποία σήμερα θεωρώ ότι είναι κάποιες «χύτρες» χωρίς να μπορούν ν' απασφαλίσουν τον ατμό, για να μπορέσουν να πάρουν μια ανάσα. Και αυτό θεωρώ ότι είναι το ζήτημα που καλλιεργεί αυτό το ζήτημα της βίας, το οποίο προσπαθούμε όλοι να αντιληφθούμε ποια θα είναι η λύση γι' αυτό το ζήτημα. Και διαβάζουμε και έρευνες και προσπαθούμε να εφαρμόσουμε μεθόδους και συστήματα. Είναι όλα αυτά πάρα πολύ καλά, αλλά όπως γνωρίζετε, γιατί έχετε συναναστροφή με αυτά τα παιδιά που ακόμη διαμορφώνονται, εκείνο που παίζει το σημαντικότερο ρόλο είναι αυτό που είπαμε: εάν μπορούμε ν' αναπτύξουμε μέσα μας την αγάπη γι' αυτά τα παιδιά. Γιατί αυτό είναι που χρειάζονται.

Αντιμετωπίζουν πληγωμένες οικογένειες. Αντιμετωπίζουν πληγωμένη κοινωνία. Αντιμετωπίζουν ένα σχολείο που με πολλές δυσκολίες μπορεί να τα αγκαλιάσει και να τους δώσει τη δυνατότητα να πάρουν αυτή την ανάσα. Και θεωρώ ότι οι Θεολόγοι καθηγητές έχουν έναν πιο επιβαρυσμένο ρόλο αυτής της επικοινωνίας. Πολλές φορές ακούω από συναδέλφους που

αναφέρονται στα γεγονότα αυτά μέσα στο σχολείο. Μα δεν είναι μόνο μέσα στο σχολείο. Δεν είναι μόνον η παιδική βία. Καθημερινώς, θα έλεγα, πολιορκούνται και μαθαίνουν μια μεθοδολογία να εκφράζουν τη βία που είναι συσσωρευμένη μέσα τους, γιατί δεν μπορούν και δεν ξέρουν κάτι άλλο να κάνουν.

Έτσι θεωρώ, Σεβασμιώτατοι, αγαπητοί σύνεδροι, ότι αυτό που έχει πολύ μεγάλη σημασία είναι να βρισκόμαστε όλοι μαζί—και βέβαια βρισκόμαστε όχι μόνο σ' αυτή τη σύναξη αλλά και σε άλλες συνάξεις—και μέσα σ' αυτό να εκφράσουμε την ελπίδα μας—όχι την απογοήτευση, αλλά την ελπίδα μας—με τη χάρη του Θεού να μπορέσουμε μέσα στο σχολείο ν' αποτελέσουν οι Θεολόγοι έναν καταλύτη που θα βοηθάει και τους συναδέλφους εκπαιδευτικούς, αλλά και τα παιδιά μας να βρίσκουν μια γραμμή πλεύσης, να παίρνουν μια ανάσα από αυτή την πίεση που νιώθουν γύρω τους από όλα τα αρνητικά στοιχεία και να τους πούμε ότι αυτό που τους μεταδίδουμε δεν είναι μόνον ένα αφήγημα μιας ιστορίας, αλλά κυρίως είναι ένα βίωμα που βγαίνει από μέσα μας και έχει ένα αντίκτυπο στα παιδιά. Θα έχετε πάρα πολλά παραδείγματα στις διάφορες περιπτώσεις μέσα στα σχολεία που όταν αυτό εκφραστεί—δηλαδή μιλάμε για την ανάπτυξη της ενσυναίσθησης—εάν εμείς δεν δείξουμε αυτή την ενσυναίσθηση στο μέγιστο βαθμό, τότε δεν θα μπορέσουμε να κάνουμε πολλά πράγματα. Και η ενσυναίσθηση να συμπληρώνεται. Ακούσαμε τον Σεβασμιώτατο το πρωί στη Θεία Λειτουργία να μας μιλάει γι' αυτή την αρχή, τη μέση και το τέλος της λειτουργικής μας, της ευχαριστιακής μας ζωής, η οποία θα πρέπει να ξεκινάει ως πρωτόνοια όταν ξυπνάμε το πρωί για να πάμε στο σχολείο ζητώντας το φωτισμό του Θεού. Στο σχολείο κάνετε προσευχή. Ας την κάνουμε το πρωί πριν πάμε στο σχολείο για να καλέσουμε το Πνεύμα το Άγιο: «καθάρισον ἡμᾶς ἀπὸ πάσης κηλίδος», για να μπορούμε να δώσουμε ένα φως μέσα σ' αυτό το περιβάλλον του σχολείου.

Έτσι θεωρώ ότι εάν δεν στηρίζουμε τις γνώσεις μας, την εμπειρία μας μέσα σ' αυτή τη ζωτική χάρη του Αγίου Πνεύματος δεν νομίζω ότι θα μπορέσουμε να κατορθώσουμε πολλά πράγματα. Αν συνδυάσουμε όμως όλα αυτά με τις ευχές της Εκκλησίας, με τη χάρη του Αγίου Πνεύματος, θα μπορούμε να είμαστε φωτεινά σημεία αναφοράς και στο σχολείο, αλλά και γενικότερα στην κοινωνία. Μ' αυτές τις λίγες σκέψεις ευχαριστώ πάρα πολύ για τη συμμετοχή μας εδώ και η σχολή μας θεσμικά υπάρχει εδώ με διαφόρους συναδέλφους που παρακολουθούν αλλά και θα συμμετάσχουν στις εισηγήσεις και εύχομαι καλή δύναμη κι ο Θεός να ευλογεί τον κόπον όλων σας!

Θα παρακαλέσουμε τον κ. Κόπτη Αλέξανδρο, Περιφερειακό Διευθυντή Εκπαίδευσης Κεντρικής Μακεδονίας, για ένα χαιρετισμό:

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ
ΤΟΥ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
κ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΟΠΤΣΗ

Καλημέρα Αγαπητοί Συνάδελφοι,

Αν και ξέρω ότι έχετε κουραστεί από τους πολλούς χαιρετισμούς, θα είμαι πάρα πολύ σύντομος.

Σεβασμιώτατοι,

Άγιοι Πατέρες, Αγαπητοί Συνάδελφοι,

καταρχήν, πρέπει να το πούμε, αισίως φτάσαμε στα 17 χρόνια. Πίσω από αυτή την προσπάθεια σημαίνει ότι κρύβεται μία συνέπεια όλων αυτών των χρόνων από έναν άνθρωπο που, αν και δεν θέλει να το ακούει, είναι πανταχού παρών είτε λέγεται ίδρυση σχολείων είτε λέγεται μετακόμιση σχολείων είτε λέγεται Σχολείο Ειδικής Αγωγής είτε λέγεται ουσία στην εκπαίδευση, εκπαιδευτικά δρώμενα και δεδομένα, είναι πίσω απ' όλα αυτά. Και όταν όλοι οι φορείς—Εκκλησία, σχολείο, οικογένεια—με ομοθυμία είναι ενωμένοι και συμπορεύονται, τα αποτελέσματα δεν θα πολλαπλασιάζονται· θα μεγεθύνονται υπερβολικά!

Δυο κουβέντες μόνο για το θέμα, μια που μου δόθηκε ο λόγος, γιατί είναι μια τεράστια προσπάθεια που κάναμε στην Κεντρική Μακεδονία τότε με τον κ. Καρατάσιο που ξεκινήσαμε το Παρατηρητήριο μέχρι και την τελευταία πενταετία έγιναν εξαιρετικά βήματα είτε λέγεται Σύμβουλος Σχολικής Ζωής είτε λέγεται διπλασιασμός Ψυχολόγων είτε λέγονται πλατφόρμες είτε λέγεται ποινολόγιο διαφορετικό, να μην τ' απαριθμίσω· πάρα πολλά βήματα! Βελτιώθηκε η κατάσταση; Δεν βελτιώθηκε. Αυξάνονται τα ποσοστά παιδιών που ασκούν βία ή δέχονται βία; Αυξάνονται. Γιατί συμβαίνει όλο αυτό και μάλιστα αυξάνεται και η έντασή τους; Άρα κάτι δεν κάνουμε καλά. Και φτάνουμε εμείς οι εκπαιδευτικοί να ισχυριζόμαστε ότι «εντάξει, φταίει η οικογένεια—όπως επιστημονικά αποδεικνύεται το 80% είναι ευθύνη της οικογένειας—άρα εμείς απαλλασσόμαστε από την ευθύνη». Μήπως δεν απαλλασσόμαστε κι εμείς από την ευθύνη;

Υπάρχει στην οικογένεια δημιουργικός χρόνος αφιερωμένος στα παιδιά που θα τα δημιουργήσει μία ασφάλεια κι ένα περιβάλλον υγιές και ασφαλές; Όχι, σε μεγάλο βαθμό. Υπάρχει στο σχολείο αυτό το κλίμα: να προσέχουμε τον κάθε μαθητή, να παρεμβαίνουμε σε κάθε συμπεριφορά η οποία διαφοροποιείται από την κανονικότητα και να τον παρακολουθούμε στο διάλειμμα, να τον παρακολουθούμε όταν φεύγει, όταν έρχεται στο σχολείο για να δούμε αν κάτι διαφοροποιείται και να παρέμβουμε; Να έρθουμε σε επικοινωνία με την οικογένεια; Να δημιουργήσουμε Σχολές Γονέων; Μιλούσαμε τώρα με την εκπρόσωπο του Δήμου, την Αντιδήμαρχο του Παύλου Μελά και μου έλεγε ότι έστειλαν δεκατέσσερις χιλιάδες

ανακοινώσεις σε όλους τους γονείς του Παύλου Μελά, δύο χιλιάδες απάντησαν και δεκατέσσερα άτομα ανταποκρίθηκαν στις Σχολές Γονέων. Αυτό σημαίνει ότι δεν υπάρχει ενδιαφέρον, γι' αυτό έχουμε κι αυτά τα φαινόμενα. Αλλά ξέρετε κάτι; Δεν είναι επιχείρημα: «δεν ασχολούνται οι γονείς, άρα δεν πειράζει, εκεί είναι η αιτία». Πρέπει ν' αναπληρώσουμε εμείς στο σχολείο και το έλλειμα αγωγής της οικογένειας.

Και θα τελειώσω μ' αυτό: τι λείπει λοιπόν; Κάτι λείπει που κι εμείς δεν κάνουμε καλά. Δεν μπορεί ν' αυξάνονται περιστατικά με τόσα μέτρα! Μήπως λείπει η ηθική διάσταση των αξιών που δεν προβάλλονται; Κι εμείς, ως Θεολόγοι, θεωρώ ότι έχουμε χρέος να το κάνουμε αυτό. Ας χαθεί μία μέρα παραπάνω, ας χαθεί μία ώρα παραπάνω, φτάνει να κερδίσουμε ένα μαθητή! Ο σεβασμός, η αξιοπρέπεια, η αγάπη, το ενδιαφέρον για τον άλλον, η συμπαράσταση, η συμπόνια, η αλληλεγγύη είναι έννοιες που μπορούμε να τις περάσουμε βιωματικά. Έχουμε πια τα εργαλεία για να το πετύχουμε αυτό. Πρέπει ν' αλλάξει αυτή η νοοτροπία στην εκπαίδευση και νομίζω ότι εμείς οι Θεολόγοι είμαστε «η αιχμή του δόρατος» που μπορεί να το καταφέρουμε αυτό. Δεν θ' αλλάξει η κοινωνία εάν δεν περάσει μέσα από το σχολείο αυτές τις ιδέες. Μην έχουμε απαιτήσεις από την οικογένεια. Η οικογένεια είναι νέοι άνθρωποι οι οποίοι μπορεί να μη γνωρίζουν, να μην ξέρουν πώς θα παρέμβουν. Οφείλουμε ν' αναπληρώσουμε και την οικογένεια.

Γι' αυτό λοιπόν ευχαριστούμε, Σεβασμιώτατε, γι' αυτό το σημερινό συνέδριο, γιατί θεωρώ ότι μπορούμε πολλά ν' αποκομίσουμε από τους εξαιρετικούς ομιλητές. Καλή επιτυχία στο συνέδριο! Καλή δύναμη! Και μην πτοείστε! Πρέπει να έχουμε στόχο το όνειρό μας! Θα το πετύχουμε, θ' αλλάξουμε και σ' αυτό το κομμάτι, όπως αλλάζουμε πολλά στην εκπαίδευση!

Καλημέρα! Ευχαριστώ!

Να παρακαλέσουμε την κ. Ζωή Βαζούρα, Διευθύντρια Δευτεροβάθμιας Ανατολικής Θεσσαλονίκης για ένα χαιρετισμό:

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ
ΤΗΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΡΙΑΣ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
κ. ΖΩΗΣ ΒΑΖΟΥΡΑ

Καλημέρα! Μόνο ευχαριστίες θα ήθελα να απευθύνω στον Σεβασμιώτατο Νεαπόλεως-Σταυρουπόλεως π. Βαρνάβα.

Σεβασμιώτατοι Πατέρες,
Αγαπητοί Συνάδελφοι,

πραγματικά ευχαριστώ και αισθάνομαι απέραντη ευγνωμοσύνη που βρίσκομαι σήμερα εδώ. Ευχαριστώ από καρδιάς τον Σεβασμιώτατο, γιατί με ενέπνευσε και με καθοδήγησε. Είχα την ευκαιρία να τον γνωρίσω πριν από τέσσερα χρόνια μέσα από τη συνεργασία για το Εκκλησιαστικό Σχολείο που ανήκω στη Σχολική Εφορία. Εκεί λοιπόν είδα έναν άνθρωπο με πάρα πολλές ιδέες, με ένα μεγάλο όραμα. Τον ευχαριστώ γι' αυτό! Όταν λοιπόν παρευρέθηκα στην 1^η Επιστημονική Ημερίδα, τότε κατάλαβα το μεγάλο κενό που έχουμε εμείς στην Ανατολική Θεσσαλονίκη. Άρα λοιπόν απευθύνθηκα στους δύο Μητροπολίτες, στον Παναγιώτατο της Θεσσαλονίκης και στον Σεβασμιώτατο Κρήνης και Καλαμαριάς και τους είπα: “Πρωτοπόρος ο πατέρας Βαρνάβας! Μπορούμε να ακολουθήσουμε; Μπορώ να έχω τη βοήθειά σας για να διοργανώσουμε επίσης μια Ημερίδα για τους Θεολόγους;”. Ανταποκρίθηκαν θετικά.

Χθες εκκλησιάστηκα σ' έναν ναό, όπου ήταν ο Σεβασμιώτατος Κασσανδρείας, γιατί έχουμε κι εκεί σχολεία και μου είπε: “Έμαθα ότι κάνετε Ημερίδες στην ανατολική Θεσσαλονίκη με τους Ιεράρχες” και του απαντώ: “Σεβασμιώτατε, εγώ δεν έκανα, εγώ εμπνεύστηκα! Γιατί αυτή την Ημερίδα ο Νεαπόλεως-Σταυρουπόλεως τη διοργανώνει από μόνος του. Εμείς έχουμε μια φιλική συμμετοχή. Τίποτα παραπάνω. Για τους άλλους δύο, ναι! Μπορώ να πω ότι κάναμε κάποια προσπάθεια”. Και αισθάνθηκα ιδιαίτερα συγκινημένη, όταν μετά την Ημερίδα στη Θεσσαλονίκη, με πλησίασαν Θεολόγοι και μου είπαν: “Σας ευχαριστούμε, γιατί πραγματικά μας δώσατε κάτι που κανένας μέχρι τώρα δεν μας είχε δώσει!”. Εκεί λοιπόν τους απάντησα: “Όχι εγώ. Με ενέπνευσε ο πατέρας Βαρνάβας!”. Και τον ευχαριστώ γι' αυτό!

Επίσης, κάθε χρόνο περιμένω να δω το θέμα το οποίο ποικίλλει και είναι πάντα επίκαιρο, όπως αυτό της σχολικής βίας. Είμαστε εδώ, συνάδελφοι, για να αναπληρώσουμε το κενό που δημιουργεί η οικογένεια. Είμαστε εδώ για να δείξουμε και να αποτελέσουμε πρότυπα στους μαθητές μας, και όχι μόνο, γιατί οι καταγγελίες το τελευταίο διάστημα είναι πάρα πολλές. Αρκεί να σας πω ότι μια μέρα, εντελώς ενδεικτικά, είδα τα εμπιστευτικά πρωτόκολλα από καταγγελίες: σαράντα πέντε! Καταλαβαίνετε λοιπόν σε μία μέρα σαράντα πέντε με φαινόμενα

βίας; Αυτά λοιπόν καλούμαστε εμείς να μπορούμε να τα αντιμετωπίσουμε όλοι μαζί. Εξάλλου το Υπουργείο μας είναι Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων. Η Εκκλησία οφείλει και πρέπει και είναι παρούσα.

Όντως, η Πολιτεία θέσπισε θεσμούς. Δυστυχώς το φαινόμενο δεν απαλείφτηκε, δεν μειώθηκε. Ξέρετε γιατί; Γιατί απομακρυνθήκαμε κατά ένα μεγάλο μέρος από την Εκκλησία. Καλοί και οι Ψυχολόγοι, βεβαίως, καλοί και οι Κοινωνικοί Λειτουργοί, καλοί και οι Σύμβουλοι Σχολικής Ζωής, καλύτεροι όμως οι Ιεράρχες, που είναι οι άνθρωποι που διδάσκουν την αγάπη, όπως τόνισε ο Υπουργός, και την ενσυναίσθηση, όπως τόνισε ο Κοσμήτορας της Θεολογικής. Αν λοιπόν αυτά τα δύο μάς γίνουν βίωμα, θεωρώ ότι μπορούμε μάλιστα και πρέπει ν' αντικαταστήσουμε το κενό της οικογένειας.

Σας ευχαριστώ! Σεβασμιώτατε, υποκλίνομαι και σας είμαι ευγνώμων!

Να παρακαλέσουμε τον κ. Ρουμπίδη Χρήστο, Διευθυντή Δευτεροβάθμιας Δυτικής Θεσσαλονίκης για το χαιρετισμό του:

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ
ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
κ. ΧΡΗΣΤΟΥ ΡΟΥΜΠΙΔΗ

Σεβασμιώτατε Μητροπολίτη Σισανίου και Σιατίστης, Εκπρόσωπε της Ιεράς Συνόδου,
Σεβασμιώτατε Μητροπολίτη Νεαπόλεως και Σταυρουπόλεως, Σεβαστέ Πατέρα μας,
Σεβαστοί Πατέρες,

Αξιότιμοι Καθηγητές Πανεπιστημίου,
Αξιότιμε Κοσμήτορα της Θεολογικής Σχολής,
Αγαπητοί Συνάδελφοι,

είναι παράδοση στη Δυτική Θεσσαλονίκη και διαχρονική διαδικασία να ασχολούμαστε με το φαινόμενο της σχολικής βίας. Εδώ και πάρα πολλά χρόνια από τη δεκαετία του '90 στη Δυτική Θεσσαλονίκη γίνονται πολλά σεμινάρια και συνέδρια επάνω στο θέμα της σχολικής βίας και εφαρμόζουμε μεθόδους, οι οποίες έχουν σχέση με το φαινόμενο αυτό, και κυρίως την πρόληψη. Υπάρχει το Δίκτυο της Διασυλλογικής Διαμεσολάβησης. Είναι ένα θέμα το οποίο μας απασχολεί. Επιστημονικά είναι μέσα στο σχολείο; Όχι. Το φαινόμενο της σχολικής βίας δημιουργείται έξω από το σχολείο. Εισάγεται μέσα στο σχολείο και είμαστε εμείς οι οποίοι πρέπει να το αντιμετωπίσουμε. Πρέπει να πάρουμε εκείνα τα μέτρα, να ασχοληθούμε διεξοδικά και επισταμένως, έτσι ώστε να μπορέσουμε να δώσουμε αυτό που θέλουν τα παιδιά από εμάς τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς. Και επειδή τα παιδιά μάς θεωρούν πρότυπα, εμείς πρέπει να τους δώσουμε την αγάπη. Πολύ σωστά ο Υπουργός επεσήμανε ότι η δεύτερη εισήγηση έχει έναν ευρηματικό τίτλο, που αναφέρεται στην αγάπη. Και τα παιδιά ζητούν αγάπη. Η αγάπη, η οποία λείπει από το σπίτι, πρέπει εμείς να τη δώσουμε.

Ο Περιφερειακός Διευθυντής Εκπαίδευσης Κεντρικής Μακεδονίας, ο κ. Κόπτσης, έδωσε κάποια στιγμή ένα σύνθημα να μπορούμε στη διαδικασία της ίδρυσης Σχολής Γονέων. Ανατολικά και δυτικά γίνεται η προσπάθεια. Η κ. Αντιδήμαρχος λίγο απογοητεύτηκε από τις δεκατέσσερις αιτήσεις. Ο ηθοποιός ο Κατράκης έκανε μία παράσταση στη Θεσσαλονίκη κάποτε και είχε μηδέν θεατές· αλλά η παράσταση έγινε. Οπότε εμείς δεν πτοούμαστε γι' αυτό. Και πιστεύω ότι θα συνεχίσουμε με όλους τους Δήμους της Δυτικής Θεσσαλονίκης να συμμετέχουμε σε αυτή την προσπάθεια και γι' αυτό κάνουμε μία περιοδεία σ' όλους τους Δήμους αυτή την περίοδο: μαζεύουμε τους Διευθυντές των σχολείων και κάνουμε την προσπάθεια όλοι μαζί ν' αναστήσουμε τις Σχολές Γονέων, οι οποίες παλαιότερα είχαν μεγάλη άνθηση και γνωρίζετε οι παλαιότεροι ότι οι Σχολές Γονέων που γινόντουσαν από τους Δήμους ήταν γεμάτες από γονείς.

Και εμείς θέλουμε να το κάνουμε αυτό. Και ζητούμε και τη βοήθεια και της Εκκλησίας που την έχουμε πάντοτε. Έχουμε διαπιστώσει ότι και σε μερικούς Δήμους υπάρχουν και Ενορίες που κάνουν Σχολές Γονέων. Οπότε όλοι μαζί μπορούμε και είναι πάρα πολύ δυνατό αυτό το στοιχείο!

Εγώ θέλω—θα μου επιτρέψετε λίγο—να κάνω μία ιστορική αναδρομή μισό λεπτό: βρίσκεται εδώ ο Περιφερειακός Διευθυντής Εκπαίδευσης ο πρώην, ο κ. Γεώργιος Καρατάσιος· ο κ. Καρατάσιος, εγώ και ο κ. Κόπτσης είμασταν από τους πρώτους που κάναμε το Παρατηρητήριο με πρωτοβουλία του κ. Καρατάσιου, καινοτόμο πρόγραμμα σε όλη την Ελλάδα για το παρατηρητήριο της σχολικής βίας. Μετά αποχώρησε ο κ. Καρατάσιος, ήρθε κάποιος άλλος Περιφερειακός, ο κ. Ανανιάδης και κάποιοι άλλοι. Σταμάτησαν. Το θέμα στην Ελλάδα πολλές φορές είναι οι θεσμοί. Οι θεσμοί δεν λειτουργούν διαχρονικά· σταματούν. Αυτό είναι ένα μεγάλο πρόβλημα και αυτό το βλέπουμε στο φαινόμενο της βίας, δηλαδή υπάρχουν πάρα πολλά προγράμματα στο Υπουργείο Παιδείας· διαχρονικά έχουν γίνει πάρα πολλά προγράμματα. Ως Υπεύθυνους Αγωγής Υγείας μας έχουν εκπαιδεύσει στο Υπουργείο Παιδείας το 1989-90, αλλά δυστυχώς το φαινόμενο αυτό υπάρχει πάντοτε.

Έτσι λοιπόν σήμερα είναι ευκαιρία ν' ακούσουμε τον αξιόλογο ομιλητή, τον κ. Αλέξη Λάππα, τον οποίο παρακολούθη εδώ και πάρα πολλά χρόνια· ευρηματικός εισηγητής, καλός ομιλητής, αξιόλογος, επιστημονικά καταρτισμένος. Και θέλω να συγχαρώ φέτος τον Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Νεαπόλεως και Σταυρουπόλεως που επέλεξε αυτό το θέμα και κυρίως τους εισηγητές, τον κ. Λάππα και τον κ. Σπανό, που είναι αξιόλογοι και πολύ εξειδικευμένοι σε αυτή την ενότητα. Σας ευχαριστώ πάρα πολύ!

Η Εκκλησία, η παιδεία, η εκπαίδευση και η οικογένεια είναι μία ενότητα. Το σύνθημα δηλαδή και το μήνυμα που μας εμπνέει πάντοτε ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Νεαπόλεως και Σταυρουπόλεως είναι ότι είμαστε όλοι μία οικογένεια. Ο ένας στηρίζει τον άλλον. Είμαστε μία οικογένεια, πορευόμαστε μαζί με αγάπη προς τους συναδέλφους και αγάπη προς τα παιδιά. Τα παιδιά ζητούν από εμάς ένα πράγμα: να τα αγαπάμε και να δείχνουμε την αγάπη. Να είμαστε κοντά τους.

Σας ευχαριστώ πολύ και ευχαριστούμε τον Σεβασμιώτατο που μας δίνει την ευκαιρία κάθε χρόνο να είμαστε μαζί εδώ και ν' ακούμε λόγια σοφά, λόγια επιστημονικά από τους άξιους εισηγητές.

Καλή επιτυχία!

Και τώρα η σειρά του οικοδεσπότη, του Δεσπότη μας δηλαδή και Πατέρα μας, για να κηρύξει την έναρξη της Ημερίδος:

ΕΝΑΡΞΗ ΤΗΣ ΗΜΕΡΙΔΑΣ
ΑΠΟ ΤΟΝ ΣΕΒΑΣΜΙΩΤΑΤΟ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ
ΝΕΑΠΟΛΕΩΣ ΚΑΙ ΣΤΑΥΡΟΥΠΟΛΕΩΣ
κ. ΒΑΡΝΑΒΑ

Σεβασμιώτατε Μητροπολίτα Σισανίου και Σιατίστης και λίαν αγαπητέ μου αδελφέ Αθανάσιε, αφού σ' ευχαριστήσω για τη φυσική σου παρουσία και για τον κόπο που υπεβλήθης, θα σε παρακαλέσω να μεταφέρεις στον Μακαριώτατο Αρχιεπίσκοπο Αθηνών και πάσης Ελλάδος και στη διαρκή Ιερά Σύνοδο την ευγνωμοσύνη και τις ευχαριστίες μου, γιατί πάντοτε αυτή τη μέρα η Ιερά Σύνοδος στέλνει τον εκπρόσωπό της και το δικό της μήνυμα. Και δεν είναι τυχαίο. Ο ίδιος ο Αρχιεπίσκοπος Ιερώνυμος, ο μακαριστός Αρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος τίμησαν με τη φυσική τους παρουσία αυτή μας τη σύναξη.

Δέκατη έβδομη (17^η), όπως ειπώθηκε, Επιστημονική Θεολογική Ημερίδα: η παράδοση της συνάντησης των Θεολόγων εκπαιδευτικών με την ποιμένουσα Εκκλησία συνεχίζεται. Ίσως κάποιοι ν' αναρωτηθούν μήπως αυτή η Ημερίδα έχει χάσει πλέον τη ζωντάνια της, αφού και οι συζητήσεις για το μάθημα των Θρησκευτικών δεν είναι πλέον στην επικαιρότητα, καθώς το ενδιαφέρον όλων στρέφεται πια στις ραγδαίες εξελίξεις και αλλαγές που φέρνει η τεχνολογική εξέλιξη και ιδιαίτερα η τεχνητή νοημοσύνη. Εγώ όμως για ακόμη μία φορά θα ήθελα να μοιραστώ μαζί σας τη μεγάλη μου χαρά γι' αυτή μας τη συνάντηση· και μάλιστα διπλή χαρά, διότι αυτή η Ημερίδα προσθέτει μια ακόμη σελίδα στην ιστορία των πενήντα (50) χρόνων παρουσίας της Μητροπόλεώς μας. Γιορτάσαμε 50 χρόνια προσφοράς στην ιστορία, τον πολιτισμό, την πρόοδο και την ενότητα τού τόπου μας!

Τη φωτεινή πορεία της διακονίας χάραξε ο πρώτος άγγελος της τοπικής μας Εκκλησίας, ο μακαριστός Μητροπολίτης κυρός Διονύσιος. Όπου κι αν στρέψει κανείς το βλέμμα του στην περιοχή της Εσπερίας Θεσσαλονίκης, που βιώνει την εγκατάλειψη, θα συναντήσει έργα πνοής που άλλαξαν τον τόπο και το τοπίο: ιδρύματα, Εκκλησίες, συσσίτια, κατακόμβες. Αυτή η καλαισθητή και φιλόξενη αίθουσα στην πόλη του ήλιου, στο Δήμο του Παύλου Μελά, κυρία Αντιδήμαρχε, είναι δείγμα πολιτισμού και ευπρέπειας. Η μεγαλύτερη αμαρτία της εποχής μας είναι ο εθισμός στην ασχήμια και η Εκκλησία έχει πρόταση πολιτισμού και φιλοκαλίας. Το επαναλαμβάνω. Βρέθηκα φοιτητής στο εξωτερικό την ημέρα που η χώρα μας έμπαινε στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα τότε. Κι έδειχνε ένα ντοκιμαντέρ με τ' Άγιον Όρος, με τη Μονή Ξενοφώντος και έλεγε: “Η Ευρώπη σήμερα υποδέχεται τη χώρα της φιλοκαλίας”, πάτερ Βασίλειε. Αυτή ήταν η χώρα μας· αυτή που γέννησε Παρθενώνες, Αγιασοφίες, ιερά, μαντεία, θέατρα. Αυτό ήταν ο πολιτισμός μας. Δεν ήμασταν καλοί, θαρρείς, στη βιομηχανία. Ο ήλιος, το φως, ο τόπος άνοιγαν το μυαλό και την καρδιά των ανθρώπων. Θαρρείς κλειστήκαμε σήμερα!

Αυτή λοιπόν η αίθουσα είναι δείγμα πολιτισμού και είναι πολλές τέτοιες. Ήταν προφητικός ο μακαριστός Γέροντάς μας! Θεμελιώνει καλά το σπόρο και το αμπέλι τής τοπικής μας Εκκλησίας. Πρωτοπόρος και οραματιστής δημιούργησε, μεταξύ άλλων, κέντρα Νεανικών Εστιών· δημιούργησε, όταν δεν υπήρχε—πρώτος, κυριολεκτώ, στην Εκκλησία της Ελλάδος—το Ίδρυμα Νεότητας και τις Ενοριακές Νεανικές Εστίες, δείχνοντας ιδιαίτερη φροντίδα για την επαφή των νέων με την Εκκλησία. Ιερά παρακαταθήκη να συνεχίσουμε το έργο της διακονίας αυτού του ευλογημένου λαού, να κρατήσουμε ανοιχτές τις πόρτες της Μητρόπολής μας, της Εκκλησίας και χωρίς φόβο και πάθος να καταθέσουμε μαρτυρία Χριστού.

Χθες η Κυριακή ήταν του σπλαχνικού πατέρα. Είδατε ο νέος, ο οποίος επαναστατεί, κάνει την επανάστασή του και ζητάει τα δικαιώματά του και φεύγει στην ξενιτιά. Κι εκεί “ζῶν ἄσώτως” και βόσκοντας χοίρους ποθώντας ξυλοκέρατα για να χορτάσει την πείνα του παίρνει μια ηρωική απόφαση: “ἀναστὰς”—τίποτα δεν είναι τυχαίο· οι φιλόλογοι θα μας πουν “ἀνίστημι” το ρήμα “σηκώνομαι από κάτω προς τα πάνω, μια δυναμική κίνηση”—λέει: “Πάω στο σπίτι μου, στο σπίτι του Πατέρα”. Γιατί πήρε αυτή την απόφαση; Γιατί θυμόταν πράγματα στο σπίτι του Πατέρα. Μήπως δεν δημιουργούμε συνθήκες στα παιδιά μας για να θυμηθούν στο σπίτι, στο σχολείο, στην Εκκλησία, αν θέλετε, για να επιστρέψουν; Μήπως είναι ξενιτιά ο τόπος μας; Μήπως είναι αφιλόξενος τόπος η καρδιά μας; Γι’ αυτό δεν θα σταματήσουμε τις εκδηλώσεις, τα συνέδρια και κάθε δράση της Μητρόπολής μας που θα συμβάλλει στην πρόοδο της τοπικής μας κοινωνίας. Γι’ αυτό είμαστε σήμερα εδώ στην 17^η Επιστημονική Ημερίδα με θέμα: “Το φαινόμενο της βίας στο σύγχρονο σχολείο”. Είμαστε εδώ για να συναντήσουμε τα πρόσωπα των Θεολόγων εκπαιδευτικών μας, να συζητήσουμε σε κλίμα γόνιμου προβληματισμού για το μάθημα των Θρησκευτικών, χωρίς εμμονές, στερεότυπα και ιδεοληψίες, για να μπορέσουμε να μεταδώσουμε στα παιδιά μας το ζωντανό Ευαγγελικό λόγο. Κάτι μου είπε ο Κοσμήτορας και αδελφός μου, ο πατήρ Αθανάσιος· λέει: “θα έπρεπε ίσως να συζητηθεί, θα βγει πιστεύω από την κουβέντα, η σύνδεση των παιδιών με την Ενορία”. Αυτό οι Θεολόγοι θα το κάνουν. Κάτι υπαινίχθηκε η κ. Βαζούρα. Ας βγουν μέσα απ’ τις κουβέντες. Έχουν ειπωθεί: “Θρησκευτικά να πάτε στη Μητρόπολη να μάθετε, τώρα θα κάνουμε άλλο μάθημα”. Τα ξέρετε όλοι. Κυρίαρχο όργανο είναι ο Σύλλογος των Καθηγητών. Κυρίαρχοι όλοι. Και στην κυριαρχία μας χάσαμε όλα τα νοήματα στον αυτοδικαιωματισμό μας κλεισμένοι με ξυλοκέρατα βόσκοντας χοίρους!

Είναι γεγονός ότι η βία μεταξύ των εφήβων και των νέων είναι φαινόμενο που έχει αυξηθεί δραματικά τα τελευταία χρόνια προκαλώντας ανησυχία και προβληματισμό όλων των θεσμών της κοινωνίας. Άλλαξαν τα παιδιά μας; Φταίνε οι γονείς; Μήπως οι ευθύνες βαραίνουν περισσότερο την Πολιτεία και την μέριμνά της για το εκπαιδευτικό σύστημα; Πολλά τα ερωτήματα που περιμένουν απαντήσεις. Ο κατάλογος των αιτιών μπορεί να είναι ατέλειωτος, η ευθύνη όμως για τη βία σίγουρα δεν ανήκει στα παιδιά μας. Αντιθέτως, αυτά είναι τα θύματα. Η βία δεν γεννιέται μέσα στα σχολεία, αλλά γεννιέται στην κοινωνία μέσα και στη συνέχεια αναπαράγεται και ανατροφοδοτείται στο σχολικό περιβάλλον. Όλοι το γνωρίζουμε πολύ καλά

ότι εμείς παραδώσαμε στα παιδιά μας έναν κόσμο που τον χαρακτηρίζει ο ευδαιμονισμός και η τεχνολογία. Δώσαμε στα παιδιά μας αφθονία αγαθών, αλλά λησμονήσαμε να τους δώσουμε ιδανικά. Στην προσπάθειά μας να τα προστατέψουμε, τους μάθαμε να μιλούν και να φέρονται με το δικό μας τρόπο και τώρα διαπιστώνουμε ότι δεν μπορούμε να συνεννοηθούμε μαζί τους! Παρατηρούμε αμήχανοι τα φαινόμενα βίας, ανασφάλειας και φόβου και αδυνατούμε να κατανοήσουμε τις αιτίες που οδηγούν τα παιδιά μας σ' αυτά τ' αδιέξοδα.

Ειδικοί επιστήμονες, Ψυχολόγοι, Παιδαγωγοί έχουν καταδείξει ότι τα αίτια της επιθετικής συμπεριφοράς συνδέονται άμεσα με τα πρότυπα και τις αξίες της κοινωνίας. Όσοι εκδηλώνουν βία μιμούνται συμπεριφορές και αντιλήψεις του κοινωνικού περίγυρου, σπουδάζουν την επιθετική συμπεριφορά απ' όσα ακούν και βλέπουν στην οικογένεια, στο διαδίκτυο, στην τηλεόραση, στα παιχνίδια τους και σε όλα όσα βιώνουν στην καθημερινότητά τους. Αν αναλογιστεί κανείς ότι αυτή η γενιά των παιδιών έχει γεννηθεί στην κρίση κι έχουν ζήσει και την πανδημία, όπου εντάχθηκαν ιδιαίτερα τα περιστατικά της ενδοοικογενειακής βίας, τότε μπορεί να κατανοήσει ότι στη συμπεριφορά των νέων καθρεφτίζεται η κοινωνία στην οποία ζουν. Τα παιδιά αυτά όχι μόνον δεν έχουν να θυμηθούν—να πάλι η θύμηση!—τίποτα καλό, μια προσδοκία ότι η ζωή θα είναι καλύτερη, αλλά θυμούνται μόνο μια αλληλοδιαδοχή από κρίσεις: οικονομική, υγειονομική, γεωπολιτική. Προκύπτει λοιπόν εύλογα το ερώτημα: “Μπορεί αυτή η κατάσταση που οδηγεί ορισμένους νέους να έχουν επιθετική και παραβατική συμπεριφορά ήδη από την αρχή της σχολικής τους ζωής ν' αλλάξει και τι μπορούμε να κάνουμε για την αντιμετώπιση αυτού του αποκαρδιωτικού φαινομένου, προτού βρεθούμε προ δυσάρεστων εκπλήξεων πιθανόν και ενώπιον της απαξίωσης όχι μόνον του ανθρωπίνου προσώπου, αλλά και της ίδιας της ζωής;”.

Ας είμαστε ειλικρινείς. Η αντιμετώπιση της βίας και η εξάλειψή της δεν επιτυγχάνεται με ευκολόγια. Απαιτεί συνεργασία. Γι' αυτό αυτή η προσπάθεια δεν είναι δική μου. Είναι συνεργασία πολλών ανθρώπων, τόσο της Περιφερειακής όσο της Δευτεροβάθμιας, αλλά και μέσω όλων αυτών απλών ανώνυμων, των παιδιών μας που υπηρετούν στη Γραμματεία, των γυναικών που ετοιμάζουν, που καθαρίζουν, που ετοίμασαν μέρες τώρα την αίθουσα, τους φακέλους· ένας ολόκληρος κόσμος! Συνεργασία: μόνον έτσι μπορούμε να κοινωνήσουμε αυτό το πράγμα, για να μπορέσουμε να το λύσουμε. Η απάντηση στη βία είναι η στήριξη της εκπαιδευτικής κοινότητας—μαθητών, εκπαιδευτικών, υποδομών—για ένα καλύτερο σχολείο που θα καλλιεργεί την κριτική σκέψη, θα διαμορφώνει πολίτες του κόσμου και θα δημιουργεί ευτυχημένους ανθρώπους. Δεν θα ήταν υπερβολή, αν λέγαμε ότι το μάθημα των Θρησκευτικών καλείται να διασώσει την ανθρωπιστική διάσταση του σχολείου και να διδάξει το ορθόδοξο ήθος. Θα φανούν. Ένας πολιτισμός, αυτός ο δυτικός, που καταρρέει μέσα στην παρακμή του με θόρυβο πια. Το βλέπετε.

Η αναγκαιότητα των Θρησκευτικών δεν αφορά μόνον την Εκκλησία ή τους Θεολόγους. Δεν είναι συντεχνιακή υπόθεση. Αφορά στόχους και προτεραιότητες μιας ολόκληρης κοινωνίας. Αφορά την ανάγκη ύπαρξης σημείου αναφοράς, την ύπαρξη προτύπων, την ανάγκη ύπαρξης σταθερών αρχών και αξιών. Οι νέοι χρειάζονται συμπεριφορές που να προβάλλουν διαχρονικές αξίες, πίστη, συνέπεια λόγων και έργων. Σήμερα που η οικογένεια διέρχεται βαθιά κρίση και

η κοινωνία νοσεί βαρύτερα, οι εκπαιδευτικοί καλούνται να αναπληρώσουν αυτό το κενό και να λειτουργήσουν ως αντίβαρο στη δηλητηριασμένη κοινωνική ατμόσφαιρα. Εσείς οι Θεολόγοι εκπαιδευτικοί έχετε στα χέρια σας νεανικές ψυχές που δικαιούνται να εξοπλιστούν με τη διδασκαλία των πανανθρώπινων αξιών του σεβασμού, της αλληλεγγύης, της ισότητας, τις αξίες της Ορθόδοξης Χριστιανικής πίστης μας που σε καμιά περίπτωση δεν επιτρέπει τη χρήση βίας. Με τη Θρησκευτική αγωγή θα μάθει ν' αγαπά, να μην αδιαφορεί για τον άλλον, να συνυπάρχει ειρηνικά και αγαπητικά με το συνάνθρωπό του. Αγάπη δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς ειρήνη, αλλά και ειρήνη χωρίς την αγάπη. Ο Χριστός δίδαξε την αγάπη προς τον πλησίον, ακόμη και προς τον εχθρό· μια πλήρη ανατρεπτική πρόταση αγάπης. Κι αυτή η διδασκαλία αποτελεί τη θεμελιώδη απάντηση και το καλύτερο αποτρεπτικό για τη μη βία!

Η τοπική Εκκλησία δεν θα σταματήσει ν' αγωνίζεται για ένα σχολείο με αναφορά στην Ορθόδοξη χριστιανική ταυτότητα, όχι γιατί επιθυμεί να εξασφαλίσει νέα μέλη, αλλά για να κρατήσουμε ζωντανό στο σχολείο τ' όραμα μιας καλύτερης ζωής αντάξιας της ποιότητας του ανθρώπου, αντάξιας της ομορφιάς και της αληθινής αγάπης. Σχολείο και Εκκλησία μπορούν να συναντηθούν στο στίβο κοινών προσπαθειών για την υπεράσπιση και την άνθιση της ζωής. Πέρα από κάθε σχεδιασμό και ρυθμίσεις, πέρα από λήψεις μέτρων, εσείς, οι μάχιμοι εκπαιδευτικοί, είστε αυτοί που με μεράκι και αγάπη μπορείτε να σμιλεύετε ολοκληρωμένες προσωπικότητες βοηθώντας τους νέους να ξεπεράσουν την εσωτερική σύγκρουση και να απορρίψουν τη βία ως τρόπο έκφρασης. Στη δική σας παρουσία, στο δικό σας λόγο, στη δική σας υπέρβαση και ιδιαίτερα στο δικό σας παράδειγμα τα παιδιά αναζητούν διέξοδο και προοπτική. Γι' αυτό η τοπική Εκκλησία θα είναι πάντα δίπλα σας. Μαζί θα πορευτούμε ανοίγοντας κανάλια επικοινωνίας με τα παιδιά μας, μιλώνοντας τους με τη γλώσσα της αγάπης για να μπορέσουμε να τους εμπνεύσουμε ελπίδα για το μέλλον. Γιατί αυτό που μετρά σήμερα δεν είναι μόνο ο κόσμος που θα αφήσουμε στα παιδιά μας, αλλά τα παιδιά που θα αφήσουμε στον κόσμο μας.

Σας ευχαριστώ! Καλώς ορίσατε στο σπίτι σας!

Πρόεδρος: «Με το ξεκίνημα μάλλον του κυρίου ζητήματος της Ημερίδας μας, αρχίζουμε με την πρώτη συνεδρία. Νομίζω είπαμε αρκετά στους χαιρετισμούς. Θα προσπαθήσω να μην παρεμβαίνω» .- «Στο θέμα κατευθείαν» λέει ο Σεβασμιώτατος κ. Βαρνάβας. – «Κατευθείαν στο θέμα» συνεχίζει ο Πρόεδρος. «Αυτό που έχει σημασία είναι ότι ο πρώτος ομιλητής μας είναι ο αγαπητός Αλέξης, Αλέξιος Λάππας, Ψυχίατρος παιδιών και εφήβων, με μεγάλη πείρα σ' αυτή την διακονία και νομίζω ότι θα μας διαφωτίσει πάρα πολύ μέσα από την εμπειρία του και από την κλινική έτσι αναστροφή με τα προβλήματα.

Το θέμα του είναι: “Ο ρόλος των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην επιθετικότητα των εφήβων”. Έτσι, του δίνω τον λόγο και είμαστε όλο αυτιά!»

Α' ΕΙΣΗΓΗΣΗ

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΙΚΤΥΩΣΗΣ

ΣΤΗΝ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΕΦΗΒΩΝ

κ. ΑΛΕΞΙΟΣ ΛΑΠΠΑΣ, ΨΥΧΙΑΤΡΟΣ ΠΑΙΔΩΝ ΚΑΙ ΕΦΗΒΩΝ

«Σεβασμιώτατε,

την ευχή σας! Νιώθω κι εγώ ότι είμαι όντως στο σπίτι μου, γιατί η απάντηση επιστημονικά έχει δοθεί στο βασικό ζήτημα της Ημερίδας και επιστημονικά η απάντηση είναι μία σχέση προσώπων. Χωρίς πρόσωπα δεν έχουμε σχέση. Χωρίς σχέση δεν έχουμε κοινωνία. Πρόσωπα που δεν μπορούν να κάνουν σχέση, δεν δημιουργούν κοινωνία. Τα παιδιά μας έχουν την ιερότητα του προσώπου, αλλά στο φθαρτό μας κόσμο δεν έχουν ολοκληρωθεί ως προσωπικότητες.

Με τον Σεβασμιώτατο Νεαπόλεως-Σταυρουπόλεως μάς συνδέει μακροχρόνια συνεργασία, γιατί είναι ένα πρόσωπο με κεντρικό καημό—στο κενό εδώ είναι μια φωτογραφία που δεν την εμφανίζει δυστυχώς ο υπολογιστής αυτή τη στιγμή και είναι η φωτογραφία από το Συνέδριο Νέων που φιλοξένησε η Μητρόπολή σας που άφησε όχι απλά εποχή για εμάς που κυνηγάμε τους νέους στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, αλλά έφερε την Ιεραρχία, τον Πατέρα δηλαδή, κοντά στο παιδί—άρα είναι ένα πρόσωπο που συνδέεται. Αυτός είναι ο ένας καημός: μια Εκκλησία που νοιάζεται και παθαίνει με τους νέους. Τελεία! Αυτό είναι το ένα. Το δεύτερο κομμάτι με όλους σας, μέσω του κ. Κόππη, αλλά και με όλους σας ως Θεολόγους μ' ενώνει ένας άλλος κοινός καημός, αυτός του πατέρα μου, του κ. Λάππα, που μπορεί να είχατε κάποιους σας ως Καθηγητή στο Πανεπιστήμιο, ο οποίος ήταν πρώτα δάσκαλος και μετά Θεολόγος και είχε βάλει σκοπό της ζωής του, πολλές φορές εις βάρος των κοινωνικών δεδομένων της κοινωνίας, της οικογένειας και άλλων τετριμμένων, αυτόν τον καημό να τον ζει στο εικοσιτετράωρο.

Άρα αφήστε τον κόσμο, κατά την ευαγγελική έννοια “κόσμο”, να φθείρει ό,τι θέλετε από τους κοινωνικούς σας ρόλους σαν το μάθημα των Θρησκευτικών. Έχουμε να δράσουμε και σ'

αυτό. Έχετε να υπερασπιστείτε την επιστήμη σας και την επιστημονικότητά σας. Έχετε ευθύνη. Δεν θα το κάνει άλλος για σας. Αλλά εάν μας γδύσουν οι άνθρωποι κατά τον Ευαγγελικό “κόσμο” που “κεϊται” “έν τῷ πονηρῷ”, αν μας γδύσουν οι άνθρωποι από τους φερτούς ρόλους, θ’ αναδειχθεί ο πρώτος καημός, το πρώτο όνειρο. Θέλω να πω ότι ελάχιστα θα προσθέσω παιδοψυχιατρικά σ’ αυτά που είπε ο Σεβασμιώτατος. Ήταν μία επιστημονικά τεκμηριωμένη παιδοψυχιατρική προσέγγιση του προβλήματος της βίας στα σχολεία. Και έβαλε και δύσκολα μέτρα και σταθμά για όλους μας: δεν μπορεί ο σύγχρονος ενήλικας που τολμά να αναλάβει ευθύνη για ανήλικα πρόσωπα να μην είναι επιστημονικά ενήμερος τουλάχιστον στο βαθμό στον οποίο είναι ο οικοδεσπότης μας.

Οι ζωντανές σχέσεις δεν αφορούν νεκρές ιδέες. Για να προσεγγίσει κάποιος το σημερινό ζήτημα της βίας των εφήβων ειδικά μέσα στα σχολεία χρειάζεται ξεκάθαρα δύο επιστημονικές βάσεις:

1) να κατανοήσει τι είναι, γιατί έχουμε αυτό το φαινόμενο βίας ως κοινωνία σήμερα μέσα στην οποία μεγαλώνουν τα παιδιά μας και

2) τι επιτέλους είναι αυτά τα social media (μέσα κοινωνικής δικτύωσης) και τι είναι ο ψηφιακός κόσμος στον οποίο τα παιδιά μας γαλουχούνται και μεγαλώνουν

Χωρίς αυτά τα δύο δεδομένα θα είμαστε απλοί παρατηρητές που μπορούμε να κάνουμε κουτσομπολιό γι’ αυτά που θα συμβαίνουν μπροστά στη μύτη μας με ευθύνη μας χωρίς να αντιλαμβανόμαστε ότι αφορά εμάς τους ίδιους. Και όπως είπε ο κ. Κόπτσης, δεν έχει νόημα καμία παρέμβαση αν χάσουμε την ελπίδα.

Μια βασική οδηγία που είχαμε στην ιατρική, όταν εκπαιδευόμασταν, ήταν ότι δεν σταματάς σ’ ένα τροχαίο αν δεν ξέρεις τι να κάνεις: προσθέτεις απλά θύματα. Το καταλαβαίνετε αυτό; Δηλαδή αν εγώ δεν μπορώ να σας βοηθήσω, απλώς φλυαρώ εδώ και σας τρώω χρόνο από την ουσιαστική ζωή που υπάρχει εκεί έξω. Και για να ξεκαθαρίσουμε αν υπάρχει ελπίδα, πρέπει ν’ απαντηθεί αυτό το κεντρικό ερώτημα, γιατί εδώ είναι το σημείο συνάντησης της τελευταίας λέξης της τεχνολογίας με τον άνθρωπο: Θα νικήσει το AI; Τι πιστεύετε; AI είναι Artificial Intelligence, είναι η τεχνητή νοημοσύνη. Αυτή τη στιγμή στο κόσμο τον δυτικό, σε πολλούς συναδέλφους σας πλέον ετοιμάζει το μάθημά τους το AI για να είναι εξασφαλισμένοι. Τόσο σοβαρό είναι το political correctness (η πολιτική ορθότητα), που ποιος ανθρώπινος εγκέφαλος μπορεί ν’ αποφασίσει τι μάθημα θα κάνω εγώ; Οπότε ρίχνουν μέσα στο AI τα δεδομένα και τους βγάζει έτοιμο το μάθημα. Είναι σε τέτοιο βαθμό αφομοιωμένη αυτή η αίσθηση για τους συναδέλφους σας στο εξωτερικό που το ίδιο το AI βγάζει μέσα στις τάξεις ποιος μαθητής χρησιμοποιεί και σε τι ποσοστό το AI στις απαντήσεις του. Αλλά για να καταλάβουμε τι είναι το AI είναι ότι αυτή τη στιγμή προτείνουν οι άνθρωποι πίσω από το AI ότι σε λίγα χρόνια οι κυβερνήσεις και οι θεσμοί θα ρωτούν το AI για το τι να κάνουν. Άρα απαντήστε μέσα σας, για να μη σηκώσουμε χέρι, ποιοι πιστεύετε ότι το AI θα νικήσει. Η Google λέει ότι θα νικήσει και ότι τα παιδιά που εσείς έχετε μαθητές σήμερα στην πλειοψηφία τους στην ηλικία σας θα ’ναι άνεργοι. Τόση δύναμη έχει!

Φυσικά πρέπει να ξέρετε κάτι επιστημονικά—μόνο επιστημονικά θα μιλήσουμε—πρέπει να ξέρετε κάτι βαθιά επιστημονικά. Η επιστημονική έρευνα έχει βαθμούς επιστημοσύνης. Πολλές φορές “το έξυπνο πουλί από τη μύτη πιάνεται”. Ένας άνθρωπος του οποίου η μόνη ελπίδα είναι η οικονομική ευμάρεια μέσα από μία θέση εργασίας που να του επιφέρει πρόσβαση σε συγκεκριμένα πράγματα είναι καταδικασμένος να έχει ταυτίσει τη μίζερη επιβίωση με το νόημα της ζωής. Γι’ αυτό και απογοητεύεται από το γεγονός ότι οι μηχανές θα κάνουν πολλές από τις δουλειές μας.

Ο άνθρωπος έχει καημό. Αν έχετε χάσει τον καημό σας—αυτή είναι άλλη συνεδρία—λέγεται burn out (αίσθημα μακροχρόνιας εξάντλησης), αν δεν τον είχατε ποτέ, δεν είναι αργά, δεν πειράζει αυτό. Αλλά χωρίς καημό, προσθέτετε φλυαρία. Βρείτε τον καημό σας κι ας μη ξέρετε πώς ακριβώς να δράσετε. Αν είσατε ένας άνθρωπος με καημό τουλάχιστον θα σταθείτε ως άνθρωπος και όχι ρομπότ απέναντι σ’ αυτά που συμβαίνουν. Προτιμότερο ένας άνθρωπος, ο οποίος παλεύει να καταλάβει ανθρωπίνως τι συμβαίνει, παρά ένα ρομπότ ψυχρό που απλώς καταγράφει περιστατικά. Το AI μπορεί να μιμηθεί τον καημό, αλλά είναι αλγόριθμος, η λέξη πολύ κεντρική για τα social media. “Αλγόριθμος”: η τελευταία λέξη με την οποία νικούν οι άνθρωποι αυτή τη στιγμή τα social media.

Ο άνθρωπος έχει αποδοχή. Το AI μπορεί να ανέχεται. Σε ανύποπτο χρόνο από το 2012 έχει ξεκινήσει η νομοθετική ρύθμιση για το ποιος έχει ευθύνη όπου μπαίνουν συστήματα AI από τα απλά πρώτα ρομποτικά συστήματα, όχι τα τόσο εξελιγμένα σήμερα. Για να σας το κάνω πολύ απλό (συνήθως κινούμαι, γιατί έχω πολλή ένταση μ’ αυτά που λέω, γιατί είναι να “βγαίνεις από τα ρούχα σου”· τώρα θα προσπαθήσω να μείνω συγκρατημένος εδώ μπροστά σας, αλλά θα κουνιέται το μικρόφωνο):

- Λοιπόν, πάτε να περάσετε τα διόδια και πέφτει η μπάρα και σας σπάει το παρμπρίζ. Ποιος έχει ευθύνη; Ο κατασκευαστής της μπάρας που την έκανε να σπάει παρμπρίζ; Αυτός που έφτιαξε το software (λογισμικό), για να αποφασίζει αν το δικό σας αμάξι έχει πληρώσει τα διόδια και να μπορεί να περάσει; Η εταιρεία που έχει μισθώσει τα διόδια από το κράτος; Το κράτος που μίσθωσε την εταιρεία; Ο τεχνικός που πούλησε το συγκεκριμένο λογισμικό στην εταιρεία;
- Στη Νότια Κορέα υπάρχουν αυτόματα πολυβόλα στα σύνορα που αναγνωρίζουν αν είσαι Βόρειο- ή Νότιο-Κορεάτης. Έτσι, στην περίπτωση που πας να περάσεις, θα σε πυροβολήσουν.
- Non lethal, δηλαδή μη θανατηφόρα, αλλά όπλα που πονούν τους ανθρώπους ήδη έχουν εγκατασταθεί σε πάρα πολλά σπιτικά στη Νότια Αφρική που τα εγκλήματα είναι πάρα πολύ αυξημένα. Δεν αργούν αυτές οι τεχνολογίες να φτάσουν στην πόρτα του δικού σας σπιτιού φοβισμένοι από τους κλέφτες. Ποιος θα έχει την ευθύνη, αν λοιπόν πέσει σφαίρα; Μεγάλη συζήτηση!

Λοιπόν, το AI δεν μπορεί να έχει ευθύνη και γι’ αυτό θα κρυβόμαστε πίσω από αυτό ατελείωτες ορδές ανθρώπων που δεν θα θέλουμε να σηκώσουμε την ευθύνη και γίνονται τα πράγματα όλο και τόσο τραγικά για την ανθρώπινη ευθύνη, που ποιος συνάδελφός σας τολμάει στο εξωτερικό

να έχει προσωπική άποψη; Δεν τολμάει! Θα τον πάνε τρένο στα κυνηγητά όλοι όσοι είναι απέναντι. Χάνεται η ελεύθερη ανθρώπινη φωνή! Αποδοχή από την άλλη έχει ένας άνθρωπος, γιατί έχει καρδιά. Αποδοχή σημαίνει σε βάζω στην καρδιά μου. Όποιος έχει πρόβλημα με κάτι που κάνει ένα παιδί να σκεφτεί κάποια στιγμή αν είναι το δικό του. Πιο απλό πράγμα δεν υπάρχει! Συγγνώμη! Όχι στη φάση που το δικό σας παιδί είναι δεκαέξι χρονών και σας έχει τρελάνει· τότε θα βγάλουμε λάθος συμπεράσματα, έτσι; Στη φάση που το παιδί σας είναι στις γλύκιες. Κάθε γονιός έχει άλλη ηλικία. Σεβασμιώτατε, άλλοι γονείς είναι φτιαγμένοι για μωρά. Τα κρατάνε, γελάνε. Βγάζει δόντια, τέλος: μαλώνουν με το μωρό. Άλλοι είναι φτιαγμένοι για μικρά παιδάκια να τα πηγαίνουν στο πάρκο. Πάει να βγάλει μουστακάκι το αγοράκι: “Πού πήγε το αγοράκι μου;” το μαλώνουν λες και είναι μεγάλος άνδρας. Άλλοι είναι φτιαγμένοι για την εφηβεία. Μιλούν με τα παιδιά τους λες και είναι ήδη ενήλικες. Άρα είμαστε ατελείς οι γονείς. Σκεφτείτε ο καθένας την ηλικία που το δικό του παιδί έστω και σε βρεφική ηλικία το αγαπούσε πολύ, βάλτε σ’ αυτή την ηλικία τον άνθρωπο που έχετε απέναντί σας και θα δείτε για ποιο λόγο η βάση της πίστης μας είναι αυτού του είδους η αγάπη της αποδοχής του εχθρού μας.

Ο άνθρωπος έχει συναισθήματα· το AI και τα social media συναισθηματισμό. Μπορούν να μιμηθούν. Μπορώ να ρίξω “χροκοδείλια” δάκρυα, αλλά δεν θ’ αναπαυτείτε. Καθίστε και κάντε ψυχοθεραπεία μπροστά σε μια οθόνη που θα ‘χει δάκρυα να τρέχουν ατελείωτα, ε; Δεν θα μαλακώσει τίποτα μέσα σας. Κάντε τον θεραπευτή σας να κλάψει και φεύγετε ξαλαφρωμένος.

Τέλος, ο άνθρωπος έχει έρωτα· το AI και η πορνογραφία ερωτισμό, δηλαδή γαργαλούν κάτι που μοιάζει μ’ ένα κομμάτι του έρωτα. Η αγάπη μας έχει ένα κομμάτι φροντίδας. Είναι η χειροπιαστή φροντίδα: μας έβαλε φαγητό κάποιος να φάμε. Δεν είναι όμως αυτό η αγάπη. Η αγάπη είναι με τι “mentality”, μέσα σε τι σκέψεις και συναισθήματα φτιάχτηκε αυτό το φαγητό για σας.

Η ρήξη της ικανότητας για να φτιάξουμε κοινωνία και ταυτόχρονα η αποθέωση της αυτοαναφοράς—το είπε ο Σεβασμιώτατος, είμαστε στην εποχή της αυτοαναφορικότητας και του δικαιωματισμού—δημιουργούν, είναι τα συστατικά που ο άλλος γίνεται εχθρός: “Δεν μπορώ ούτε να συνδεθώ ούτε με νοιάζει!”. Λαϊκά αυτή η φράση είναι: “Ούτε μπορώ, αλλά και να μπορούσα, δεν θα μ’ ένοιαζε. Αλλά ούτε εσείς μπορείτε και δεν σας νοιάζει. Εγώ δεν μπορώ να γιάνω τις δικές σας πληγές κι εσείς τις δικές μου”. Κι έχουμε εκπαιδευτικούς με παράπονο ότι δεν τους καταλαβαίνουν τα παιδιά και τους προσβάλλουν, την ίδια ώρα που τα παιδιά έχουν το παράπονο ότι δεν τους καταλαβαίνουν οι καθηγητές και τους προσβάλλουν. Είμαστε κουφοί και τυφλοί και λέει το Ευαγγέλιο πού οδηγούμαστε, αν αναλάβουμε την πορεία και την σταδιοδρομία ανθρώπων ως γονείς και εκπαιδευτικοί. Είναι δύσκολη λέξη: «εις βόθυνον» (στο χαντάκι) είναι; Κάτι τέτοιο. Ναι, «εις βόθυνον». Ναι.

Τα παιδιά και οι έφηβοι που έχετε στα σχολεία δεν είναι τα παιδιά και οι έφηβοι που θυμάστε πριν τον κορονοϊό ούτε αυτοί που ήσασταν εσείς ως παιδιά και έφηβοι. Έχουμε αλλαγή του τι είναι ο άνθρωπος μετά την πανδημία παγκοσμίως. Είναι μία αλλαγή αντίστοιχη μ’ αυτή που

έφερε ο Παγκόσμιος Πόλεμος ο δεύτερος κι είναι αλλαγή, γιατί έχει αλλάξει κάτι μέσα στον αλγόριθμο που μεγαλώνει ο άνθρωπος. Και θα το εξηγήσουμε—εδώ έχω συνήθως πολλές εικόνες, λέω και καλά για να μην αργήσω δεν τις βάζω, για να μας σοκάρουν και να ξέρουμε τι πέρασε ένα παιδί—: ο σημερινός δεκαπεντάχρονος το '10 γεννήθηκε, ο σημερινός οκτάχρονος γεννήθηκε το '17, αλλά τα παιδάκια που πάνε Α' Δημοτικού φέτος γεννήθηκαν στις παρυφές της πανδημίας· όλα αυτά τα παιδιά έχουν επηρεαστεί, γιατί η κάθε κρίση αρχικά λειτούργησε αποδομητικά για ένα κομμάτι της κοινωνίας, άρα και για μια σύνδεσή μας ως άνθρωποι με την κοινωνία.

Παγκοσμίως αυτή τη στιγμή οι θεσμοί έχασαν την εμπιστοσύνη. Αν βγω εγώ φορώντας ένα τρελό καπέλο να πω μια άποψη, θα με πιστέψουν. Αν βγω εγώ και μιλήσω ως Υπουργός, θα με κοιτάζουν καχύποπτα. Τόσο μόνοι έχουν μείνει οι άνθρωποι που δεν καταλαβαίνουν τι είναι ο θεσμός, δεν καταλαβαίνουν τι σημαίνει: “Ως Σχολείο αποφασίσαμε να...”. —“Δεν με νοιάζει!” εγώ. —“Μα δεν θα μπορούσαμε να κάνουμε την εκδρομή, αν δεν γίνει”. —“Δεν με νοιάζει, ας μη κάνω την εκδρομή”. Κανένας δεν μπορεί να κατανοήσει αυτή τη στιγμή τι τον συμφέρει, αν συμφέρει τον δίπλα του: “Μα αν ο δίπλα σου κοιμηθεί καλά το βράδυ, κάπως σε συμφέρει εσένα!”. —“Τι με νοιάζει εμένα!”.

Άρα οι κρίσεις οι αλληπάλληλες οδήγησαν σ' έναν καινούργιο άνθρωπο και τώρα θα δούμε επιστημονικά γιατί. Όταν ένας παιδικός οργανισμός σε φάση ανάπτυξης βιώσει ένα τραύμα, οι μελέτες αυτές αφορούσαν παλιά τα κακοποιημένα παιδιά· για να το πούμε λαϊκά: τα παιδιά αυτή τη στιγμή είναι σαν να έχουν, να κουβαλούν εμπειρία κακοποίησης ή παραμέλησης! Κάποτε αφορούσε δηλαδή μόνο τα σοβαρά σε ενδοοικογενειακό κυρίως πλαίσιο κακοποιημένα παιδιά. Τι συμβαίνει σ' εκείνη τη φάση; Ένα ένα αν τα πάρετε αυτά, μπορούμε να μιλάμε δύο ώρες:

- Αισθάνονται άλλα πράγματα: τα αισθητήριά τους, βιολογικά, οι γεύσεις τους, τι τους πονάει, τι δεν τους πονάει.
- Αποσυνδεόμαστε, γιατί έτσι είναι φτιαγμένος ο άνθρωπος. Ένα μωράκι αν αρχίσει η μάνα του να το βαράει, γιατί έχει κατάθλιψη, παύει να ζητάει κάτι από τη μάνα του, σιωπαίνει, ούτε κλαίει κι ας συγκαεί κι ας κάνει οτιδήποτε. Ένα παιδί που έχει εκπαιδευτεί στο σχολείο να είναι “το μαύρο πρόβατο” παύει να μιλάει και να υπερασπίζεται τον εαυτό του· παίζει το ρόλο του σιωπηλά.
- Αν ένα παιδί έχει κακοποιηθεί, αν έχει τραυματιστεί από μια σοβαρή εμπειρία σπάζει η εμπιστοσύνη στον ενήλικα. Δεν περνούν καλύτερα οι γονείς τους απ' ό,τι εσείς. Άρα να σταματήσουμε να πετάμε το μπαλάκι απέναντι ο ένας στον άλλον.
- Συγκλονιστικό! Το συναίσθημά τους δεν είναι σύντονο: στην κηδεία γελούν και στο πάρτι θυμώνουν και χτυπιούνται! Απλά πράγματα. Χτυπιούνται στη χαρά και γελούν εκεί που θα 'πρεπε να κλαίνε—αποσυντονισμός/απορρύθμιση συναισθήματος—.
- Οι συμπεριφορές δεν το συζητάμε.
- Γνωστικές δεξιότητες: ένα ποσοστό απίθανο κοντά στο 20% με 30% φοιτητών στα Πανεπιστήμια της Αγγλίας απέτυχαν, γιατί εκεί δεν συνεχίζεις να κουβαλάς μαθήματα. Τι

συμβαίνει λοιπόν; Τριάντα τοις εκατό παγκοσμίως πέφτουν οι δεξιότητες των παιδιών κι όμως συνεχίζουμε εμείς να τα τραβάμε σε κάτι πανελλήνιες, λες και έχουμε τους μαθητές της δεκαετίας του '80! Η επιστήμη τα έχει απαντήσει. Ποιος θα τα εφαρμόσει αυτά; Παίρνει χρόνο. Μέχρι να φτάσει το μήνυμα στο θεσμό, να γίνει deliver (παραδοθεί) κάτω και να πάρουμε εμείς στα χέρια μας αυτό και να το αξιοποιήσουμε.

- Η ταυτότητα δεν ολοκληρώνεται στο χρόνο που περιμέναμε. Κοροϊδεύουμε εμείς στην Ελλάδα, γιατί ο Ιουροδιακόν, ο καθηγητής μου παιδοψυχιατρικής, ο πρώτος στην Θεσσαλονίκη, έλεγε: “Εντάξει στην Ελλάδα λίγο κρατήστε την εφηβεία μέχρι τα τριάντα” και γελούσαμε. Στις Αγγλοσαξονικές χώρες “μέχρι είκοσι πέντε χρονών” σου λέει “ακόμα έχει εφηβικές συμπεριφορές”. Καταλάβετε τι σημαίνει δεν ολοκληρώνεται η ταυτότητα: ποιος είμαι, τι θέλω, πώς το θέλω; Δεν ολοκληρώνεται, δεν “πήζει” το μυαλό που έλεγαν οι παλιοί, γιατί πάει πίσω στα πρότυπα. Και τέλος,
- Παιδοψυχιατρικές διαταραχές—ελληνικά δεδομένα, ελληνικά, αφήστε τα παγκόσμια—: ήμασταν που ήμασταν πίσω, υπολογίστε ότι τρία στα δέκα παιδιά χρειάζονται ενίσχυση ή βοήθεια στη μαθησιακή διαδικασία. Δείτε τα νούμερα στα σχολεία και ξέρετε πόσο πίσω είμαστε ακόμα στο να τσιμπήσουμε αυτά τα παιδιά. Δεν λέω ότι δεν το κάνει χειρότερα το γεγονός ότι πολλές φορές η κακή χρήση των διαγνώσεων ή η εκμετάλλευση ενδεχομένων πολλές φορές χαρτιών ειδικών μάς έχουν κάνει να είμαστε λίγο καχύποπτοι, αλλά αυτή τη στιγμή δεν τα έχουμε βρει ακόμα αυτά τα τρία παιδιά ούτως ή άλλως. Ξεχάστε τον κορονοϊό! Έρχεται ο κορονοϊός και λέμε από εκεί που ήμασταν ένα στα εννιά παιδιά να χρειάζεται Παιδοψυχίατρο—όχι Λογοθεραπευτή, όχι την Ψυχολόγο του σχολείου—κλινικό πρόβλημα, σημαίνει δηλαδή ότι αυτή τη στιγμή αν δεν παρέμβω έχω αυτοκτονία, θα 'χω φονικό, θα έχω ναρκομανή σε λίγα χρόνια, εξαρτημένο άτομο, θα έχω εκπόρνευση δωδεκάχρονης, όχι δηλαδή απλώς να υποστηρίξω να περάσουμε την κρίση, είμαστε στο ένα με εφτά προς ένα με έξι παιδιά, εκεί είναι ο αριθμός, δηλαδή θα έπρεπε σε μία τάξη είκοσι οκτώ παιδιών να έχουμε τρία με τέσσερα παιδιά σε Παιδοψυχίατρο. Δεν φτάνουν οι Παιδοψυχίατροι ούτως ή άλλως. Στη Θεσσαλονίκη δεν φτάνουν. Ειδικά η Δυτική Θεσσαλονίκη είναι προικισμένη με πολλές υπηρεσίες, πέρα από τα ΚΕ.Δ.Α.Σ.Υ. του Υπουργείου Παιδείας, προικισμένη με ιατροπαιδαγωγικά παιδοψυχιατρικές υπηρεσίες. Τουλάχιστον να χτυπήσουμε την πόρτα. Δεν γίνεται! Αν δεν τη χτυπήσουμε, δεν θ' ανοίξει.

Τι παθαίνει λοιπόν το παιδί που έχει βιώσει κρίση; Να! Αυτά εδώ:

- Τελειώνει η ικανότητα συγκέντρωσης προσοχής, γιατί έχει κλειστεί στον εαυτό του· μιλάει με τον εαυτό του, έχει τα δικά του προβλήματα, δεν είναι εκεί. Ακόμα και οι καλοί μαθητές σήμερα, που σας προσέχουν και μπορεί να σας βοηθούν να κάνετε το μάθημα, είναι παιδιά που σας αξιοποιούν ως “ειδικό ενδιαφέρον” (special interest). Οι περισσότεροι σημερινοί καλοί μαθητές είναι high achievers (υψηλών επιδόσεων), δηλαδή η ντόπα τους είναι το σχολείο. Αποφεύγουν κάτι άλλο. Τα παιδιά είναι στα άκρα. Καταλαβαίνετε; Δηλαδή, αυτός

ο οποίος διαβάζει μαθηματικά αξιοποιεί τα μαθηματικά σαν το special interest· κρατιέται απ' αυτό! Γι' αυτό τρέμει και τι θα πείτε και αν θα τον βαθμολογήσετε, τι θα κάνετε.

- Αυτά όλα τα ξέρετε! Τι θα πει: “Δεν μπορεί ν’ ανακαλέσει πληροφορίες”; Αυτό που λένε οι γονείς πολύ απλά:
 - Μα διάβασα εγώ μαζί του μία ώρα και μετά του λέω: “Κατάλαβες κάτι;” ή τον ρωτάω μία ερώτηση και λέει: “Το ’παμε αυτό; Δεν θυμάμαι τίποτα”.
- Η κινητοποίηση για μάθηση έχει φύγει. Άλλες είναι οι αγωνίες των παιδιών! Εμείς όλοι εδώ μέσα σ’ αυτή την αίθουσα είμαστε προϊόντα μιας εποχής που η εκπαίδευση και η μάθηση είχε ταυτιστεί με το βιοπορισμό, με τη μόρφωση, με το καλύτερο κοινωνικό επίπεδο. Γελούν! Γελούν! Ένας influencer (επηρεαστής) θα ‘χει τα λεφτά που δεν θα ‘χει ποτέ του κανένας επιστήμονας! Μια κοπέλα που εκπορνεύεται μπορεί να έχει στα είκοσί της τέτοια διασημότητα και τέτοιες προσβάσεις σε κοινωνικά αγαθά που δεν θα τα έχουν ποτέ από οποιαδήποτε έντιμη εργασία. Και η κοινωνία έχει αλλοιώσει και τα αισθητήρια τα ηθικά και τα αξιακά, οπότε δεν τους δημιουργείται, αν θέλετε, μία αντίσταση σ’ αυτό ή κάτι. Δεν υπάρχει κριτική σκέψη.
- Οι φοιτητές δεν μπορούν να παράξουν. Στην ιατρική βγαίνουν τώρα έρευνες που λένε ότι τα τελευταία χρόνια—για την ιατρική, όχι για τη θεολογία—ο όγκος εργασιών που γίνεται αυτή τη στιγμή, που εκπονείται και τα διδακτορικά δεν προσθέτουν στην ιατρική· απειροελάχιστα σε σχέση με τη γνώση που αποκτούνταν κάποια στιγμή. Έχει τερματίσει η γνώση ή έχουμε λαγκάρει όλοι και σκεφτόμαστε με τον ίδιο τρόπο;
- Οι μαθησιακές δυσκολίες χειροτερεύουν, οι γνωστικές. Τα νευροαναπτυξιακά ξεχάστε τα! Κατά βάση, θα ’ναι νευροαναπτυξιακά τα παιδιά στο μέλλον. Νευροαναπτυξιακές διαταραχές είναι οι ΔΕΠΥ, αυτισμός και μαθησιακές δυσκολίες. Αυτά πλέον είναι ένα. Αργούμε να το καταλάβουμε! Πώς θα ενσωματωθεί αυτό; Πλέον, μιλάμε για neurodiversity (νευροποικιλότητα), δεν μιλάμε για παιδί με αυτισμό, μιλάμε για νευροαναπτυξιακά παιδιά. Όλα έχουν τέτοια στοιχεία. Τα βλέπετε. Ακολουθούν ένα μάγκα, ακολουθούν μια συγκεκριμένη κουλτούρα. Τι σημαίνει αυτό; Αυτό είναι αυτιστικό χαρακτηριστικό. Ακούν μόνο τον τάδε ηθοποιό. Αν είναι ΠΑΟΚια πρέπει να δείρουν τους Αρειανούς, αν είναι Αρειανοί πρέπει ..., δηλαδή έχουν μια εμμονικότητα στον τρόπο σκέψης. Σκλήρυνε η σκέψη τους, concrete thinking. Γι’ αυτό είναι αυτιστικό. Πάει η κοινωνία σ’ έναν αυτισμό δηλαδή. Πρέπει να το ενσωματώσουμε αυτό.
- Και όχι χαμηλές (κοινωνικές δεξιότητες): σχεδόν αδέξια κοινωνικά τα παιδιά μας. Κοινωνία δεν είναι η δυαδική σχέση. Κοινωνία δεν είναι να κάνουμε σχέση δύο άνθρωποι. Κοινωνία δεν είναι να είμαι μόνος μου πίσω από μια οθόνη και ν’ ανήκω σε μια “ιντερνετική ομάδα”. Δεν είναι κοινωνία, γιατί δεν έχει μυρωδιά, δεν έχει υγρά, έχει μεγάλη ασφάλεια. Φέρε αυτόν το φίλο σου από το Μεξικό που μιλάς διαδικτυακά να μείνει σπίτι σου. Θα τον άντεχες δύο ώρες; Η μόδα τώρα στα κοριτσάκια μας είναι να ερωτεύονται Κορεάτες, επειδή το K-POP είναι στη μόδα, τα δικά σας στο Γυμνάσιο όσα είναι. Δεν αντιλαμβάνονται την διαφορά στην κουλτούρα, δεν αντιλαμβάνονται τίποτα. Προσέξτε λίγο! Έχει πολλά θετικά, αλλά δώσε ένα

εργαλείο σε κάποιον αμαθή και γίνεται όπλο. Η κοινωνία δεν είναι να είμαι στο σύνδεσμο του ΠΑΟΚ του Ευόσμου. Δεν είναι κοινωνία αυτό. Είναι οπαδισμός. Στην κοινωνία διατηρώ το πρόσωπο. Γι' αυτό έχει νόημα. Δηλαδή αν εσείς ήσασταν υποχρεωμένοι από την υπηρεσία σας να είσατε σήμερα εδώ, δεν έχει αξία. Έχει κάποια αξία επαγγελματική· κάνετε μία επιμόρφωση. Αν μπορούσατε να μην είσατε και είσατε, έχει νόημα. Αυτό είναι κοινωνία. Στα gangs (συμμορίες) στα τοπικά στην Σταυρούπολη, στην Πολίχνη, στα gangs—δηλαδή υπάρχει ολόκληρη κουλτούρα των gang—δεν έχει σημασία η γνώμη σου. Αν αποφασιστεί από την ομάδα, πρέπει να τον δείρετε τον άλλον, γιατί αν δεν συμμετέχεις, σημαίνει ότι είσαι με τους άλλους. Ποιοι είναι οι άλλοι; Όλοι οι άλλοι: από τους γονείς τους, τους συμμαθητές τους, τους καθηγητές τους. Ανήκεις μόνο εκεί. Είναι κουλτούρα gang, θα τη δούμε κι αυτή. Τρέχω.

Αυτή τη διαφάνεια πρέπει να την κρατήσετε. Δέστε λίγο! Βλέπετε ένα παιδάκι σ' ένα πλαίσιο; Οτιδήποτε ανθρώπινο έχει πλαίσιο. Ο Θεός, οι αλαζόνες και οι Έλληνες, σε πολύ μεγάλο βαθμό, δεν χρειαζόμαστε πλαίσια. Το πλαίσιο δεν είναι ίδιο για όλους. Εμείς μεγαλώσαμε σε μια κοινωνία που ένα πλαίσιο ήταν η κοινή λογική, που λέγαμε. Μη τρελαίνεστε! Έχει χαθεί η κοινή λογική! Δεν υπάρχει κοινή λογική. Δεν υπάρχει κοινό πλαίσιο για όλους μας. Όταν ένα παιδάκι λοιπόν δεν αισθάνεται ένα ασφαλές πλαίσιο, ή θα βρίσκεται από πάνω, θα βρίσκεται δηλαδή σε μία κατάσταση εγρήγορσης στην οποία θα μοιάζει σα να 'χει ΔΕΠΥ—σχεδόν όλα τα παιδιά που σας κάνουν φασαρία λέμε ΔΕΠΥ, δεν είναι ΔΕΠΥ· έχουν συμπεριφορές που μοιάζουν με ΔΕΠΥ, δηλαδή με υπερκινητικότητα και δυσκολία να συγκεντρωθούν, γιατί αυτό το παιδί είναι αναστατωμένο (θα δείτε τη διαφάνεια γιατί), νιώθει ότι εκεί πέρα μέσα πρέπει να κουνηθεί, κάτι πρέπει να κάνει—ή από την άλλη, το παιδί το οποίο δεν έχει ενέργεια και έχει έρθει ήδη τσακισμένο από το σπίτι είναι από κάτω· κοιμάται, κουλουριάζεται, έχει μπει σ' εμβρυακή στάση. Το ίδιο θα παρατηρήσετε είτε κάνει ο Σεβασμιώτατος μία σύναξη Ιερών: κάποιοι στη γαλαρία θα είναι αναστατωμένοι, κάποιοι θα 'χουν κοιμηθεί. Μόλις αρχίσει να θερμαίνει με το λόγο το πλαίσιο, ωπ ωπ ωπ, όλοι θα συμπεριληφθούν. Το πιάσατε; Αυτό πρέπει να κάνει ο εκπαιδευτικός στην τάξη, αλλά για είκοσι οκτώ παιδάκια με πολύ διαφορετικές ανάγκες πλέον. Ποιος είναι αυτός ο άνθρωπος που μπορεί να βάλει τέτοιο πλαίσιο;

Αν δεν βάλετε πλαίσιο, δεν μπορούν να γίνουν τα 3 R, δεν μπορεί να γίνει αυτή η τρομακτική διεργασία. “Reasoning” είναι η λογική, “να σου βάλω μυαλό” που έλεγαν οι παλιοί, να κάνουμε μια λογική κουβέντα, βρε αδελφέ. Πλέον, για να κάνεις λογική κουβέντα μ' έναν έφηβο, πρέπει πρώτα να κάνεις “Regulate”: να ρυθμίσεις το συναίσθημα. Όχι: “Ηρέμησε, μεγάλε, μας κάνεις φασαρία!”. Να πας κοντά και να του πεις: “Αλέξη μου, καταλαβαίνω ότι έχεις μεγάλη αναστάτωση. Είμαι σίγουρος ότι κάτι σε βασανίζει!”. —“Μα δεν ξέρω, κ. Λάππα, τι με βασανίζει!”. Δεν θέλει το παιδί. Αυτό θα σου πει τι το βασανίζει. Θέλει να του αναγνωρίσεις ότι δεν μπορεί να κάτσει στην καρέκλα. “Κάτσε στην καρέκλα. Κάτω. Είπα καθίστε κάτω στη γαλαρία. Γιατί δεν κάθεστε;”. Δεν έχει νόημα. Μετά πρώτης και δευτέρας νουθεσίας “παραιτού”. Πας δίπλα του ήσυχα και λες: “Σ' έχω καταλάβει, σήμερα είναι δύσκολη μέρα για

σένα!”. Και γίνεσαι ο αρχηγός του. Πρώτα είναι, λοιπόν, το “regulate”. Μετά, “relate” (συνδέω): “Κάντε ησυχία. Εγώ είμαι ο καθηγητής εδώ μέσα”. —“Α! Μπράβο σου, άμα είσαι, κάνε μάθημα!”. “Relate”· είμαι ο καθηγητής: “Παιδιά! Καταρχήν, θέλω να σου πω, Γιαννάκη, σ’ ευχαριστώ πολύ! Σήμερα μου δίνεις τη δυνατότητα για ένα πολύ καλό μάθημα!”. τη μέρα που σταμάτησε να μιλάει, την ώρα, τη στιγμή που θα σταματήσει να μιλάει και μετά μπορώ να κάνω λογική συζήτηση. Οι καθηγητές ειδικοτήτων, να σας πω ένα μυστικό, οι καθηγητές ειδικοτήτων δεν προλαβαίνουν να το κάνουν αυτό, γιατί δεν θα μπορέσουν να βγάλουν την ύλη, οπότε με συνοπτικές διαδικασίες βρίσκουν έναν τρόπο επιβίωσης σε μία τάξη: άλλοι κάνουν μάθημα με αυτούς που μπορούν, άλλοι κάνουν μάθημα χωρίς να τσεκάρουν ποιοι μπορούν, έτσι; Και άλλοι το πάνε φωνάζοντας· όλο.

Ο χρόνος μας κυνηγά. Στα ελληνικά αυτές οι τρεις κινήσεις είναι:

- Η Συναισθηματική Αναγνώριση· να σου πω δηλαδή (μη φοβάστε, ας αποτύχετε!): “Μαρία, σε βλέπω σήμερα ενθουσιασμένη!”. —“Δεν είμαι, Κυρία”. —“Να με συγχωρείς!”. Πείτε το: “Να με συγχωρείς!”. Τσεκάρω, τικ. Έχει κουμπώσει πάνω σας ο άλλος.
- Η Ενσυναίσθηση: “Πρέπει να σου είναι πολύ δύσκολο σήμερα να είσαι εδώ μαζί μας”.
- Και η Συμπνευτική Απορία, το “compassionate curiosity”, είναι η τελευταία λέξη της τεχνολογίας των εκπαιδευτικών παγκοσμίως· να ’χω απορία: “Ρε εσύ, ευλογημένη, πραγματικά! Κάτσε να σε ρωτήσω κάτι: κάθε μέρα σε βγάζουμε έξω και κάθε πρωί είσαι στο σχολείο! Κάτι θέλεις από μας!”. Για πρώτη φορά, ο άλλος είναι: “Ιι! Με κατάλαβαν!”. Πού πήγαν οι ενήλικες σ’ αυτή την διαδικασία;

Προσέξτε! Τον Viktor Frankl τον ξέρετε, έτσι; Επιζήσας του ολοκαυτώματος. Ο άνθρωπος που έχει νόημα στη ζωή του—ο χριστιανός που λέει: “Το νόημά μου είναι να βρω τη Χριστιανική Αγάπη”—τον πόνο που νιώθει τον κάνει δημιουργικότητα, γι’ αυτό οι καλοί καλλιτέχνες είναι οι πονεμένοι· οι ενοχές:—“Άρα, τι θα κάνουμε; Φταίμε εμείς για το Παλαιστινιακό, γι’ αυτά που τα αδέρφια μας εκεί κάτω τραβάνε;”—γίνονται σχέσεις: “Παιδιά, να πούμε, να μοιραστούμε τον πόνο μας!” και ο θάνατος που είναι ανθρώπινη βεβαιότητα, λέει ο άλλος: “Α! Τι θα κάνουμε! Κοίταξε όσα χρόνια μας δώσει ο Θεός τουλάχιστον κάτι καλό να κάνουμε!”. Όταν χαθεί το νόημα της ζωής, όπως σήμερα σε μικρούς και μεγάλους, ο πόνος γίνεται κατάθλιψη: “Ω! παράτα μας κι εσύ!”—το λένε οι μαθητές σε καθηγητές—“Παράτα μας! Δεν με καταλαβαίνει κανένας!”. οι ενοχές επιθετικότητα: πας να βοηθήσεις και θα σου χτυπήσει το χέρι και ο θάνατος εξαρτήσεις: χόρτο, χάπια. Είναι απίθανο το τι βρίσκουμε σε σχολεία αυτή τη στιγμή. Μην τρομάζετε! Τα άκρα συναντιούνται. Οι ουσίες που έχω βρει στα πιο ακριβά ιδιωτικά, τις έχω βρει και σε κάποια συγκεκριμένα ΕΠΑ.Λ. του δυτικού τομέα της πόλης. Απίστευτα! Δεν μπορείς να τα βρεις στη Ναυαρίνου.

Σας παρακαλώ, δείτε την πρώτη καρέκλα. Είναι περίπου σαν τις καρέκλες που καθόμαστε. Σας ευχαριστούμε, Σεβασμιώτατε! Τι νιώθετε αν κάποιος σας φέρει εδώ να κάνετε ένα σεμινάριο και έχει μια καρέκλα με μαλακό κάθισμα και μεταλλικά ισχυρά πόδια: ότι σας νοιάζεται· και

ασφάλεια και αποδοχή! Στη μέση έχουμε την παραδοσιακή καρέκλα του Ελληνικού Δημόσιου Σχολείου. Αυτό μπορούμε να κάνουμε. Αυτή είναι η Ελλάδα. Και είναι σημαντικό. Αυτή είναι η πραγματικότητα. Περιμένουν τα παιδιά από μας ασφάλεια. Αν σας έβαζα να καθίσετε στην τρίτη καρέκλα, θα νιώθατε ανασφάλεια; Ωραία.

Όταν με τον π. Παρθένιο, εδώ της Μητροπόλεως, πρωτοξεκινήσαμε στα δεκαεφτά μου την εθελοντική δράση στις Φυλακές Διαβατών, ο κ. Λάμπας συνειδητοποίησε για πρώτη φορά ότι η ψυχολογία στις φυλακές είναι άλλη. Όταν βρέθηκα στην Αγγλία και εργάστηκα ενάμιση χρόνο σε φυλακές επιβεβαιώθηκε. Το πρόβλημα των σχολείων μας ξεκινάει από το γεγονός ότι πλέον τα παιδιά μας έχουν τη νοοτροπία των φυλακισμένων. Η μόνη περίπτωση για να μην είσαι το θύμα είναι να είσαι ο θύτης. Να είσαι αυτός που θα βάλεις τον άλλον να κάτσει εκεί. Δεν σταματάει με τιμωρίες. Ό,τι βία χρησιμοποιήσει ο ενήλικος κόσμος είναι νόμος. Το δικαιολογείτε και για τα παιδιά. Δεν είναι τα παιδιά μας ενήλικες να κάτσουν να μιλήσουμε.

Εδώ είναι η κόρη μου, η τρίτη· δίπλα είμαι εγώ σε μια εκδοχή πριν τα κιλά που έχω τώρα. Πιστεύετε εμείς οι δύο μοιραζόμαστε την ίδια επαφή με την τεχνολογία; Τα παιδιά που μεγάλωσαν με την τεχνολογία εκεί είναι οι ιθαγενείς της ψηφιακής τεχνολογίας. Εμείς είχαμε, είχαμε μία προσωπικότητα που την ενισχύουμε με την τεχνολογία. Τα παιδιά μας την ενσωματώνουν. Δεν υπάρχει παιδί που να έχει social media, αν οι γονείς του δεν είναι διαδικτυωμένοι. Εγώ μπορεί να είναι για ν' ακούσω το κήρυγμα της Κυριακής. Αλλά πάλι social media χρησιμοποιώ στο Viber. Τι θα πει “άλλαξαν τα παιδιά”; Δέστε εδώ: 34% των παιδιών σε μεγάλη έρευνα της Αυστραλίας-Νέας Ζηλανδίας θέλουν να γίνουν όταν μεγαλώσουν YouTuber (δημιουργός περιεχομένου του YouTube), 18% Vlogger/Blogger (βιντεοϊστολόγος/ιστογράφος), 16% Μουσικός, 15% Actor (ηθοποιός). Υπάρχει—γελάμε, γιατί δέστε εκεί—υπάρχει ο Γιατρός 1 στους 10, υπάρχει ο Δάσκαλος περίπου 1 στους 10. Εντάξει! Θα έχετε συναδέλφους και στο μέλλον! Τι είναι όμως αυτό που—ο ποδοσφαιριστής λέγαμε κι εμείς ή ο πιλότος—αντικαταστάθηκε από αυτά εδώ;

Θεωρούν ότι μέσα στην ψηφιακή τεχνολογία έχουν δημιουργικότητα, έχουν ένα πλήρη κόσμο, ο οποίος—πάω σ' αυτό και γυρνάω—έχει τα εξής χαρακτηριστικά: πάντα διαθέσιμος και ακούραστος, χωρίς γκρίνια, δεν κρίνει, δεν συγκρίνει και αποδέχεται. Αυτός είναι ο ορισμός της αγάπης κατά Rogers. Ένα μέσο που δεν σε κρίνει, δεν σε συγκρίνει με κανέναν, δηλαδή: “Θεάρα! Καλημέρα, Θεάρα! Να σου κάνω ένα προφίλ για καλύτερες βλεφαρίδες, ε; Να σου φουσκώσω λίγο τα χείλη; Μοιάζεις πολύ μικρή, να σε κάνω και λίγο να μοιάζεις 18;”. Τι ν' ασχοληθεί μ' εσάς! Έχει ήδη την καλή ματιά ενός γονέα που λείπει. Σταθερό περιβάλλον—αυτό έχει ένα μήνα, μου το είπαν στην Αγγλία, τέλος—: τα παιδιά μας δεν είναι εθισμένα! Επιλέγουν να μπουκνουν να παίζουν. Γιατί είναι σταθερό περιβάλλον με ξεκάθαρους κανόνες. Όχι, αν ο μπαμπάς γυρίσει νευριασμένος, τον αποφεύγουμε. Αν η μαμά έχει μαγειρέψει παστίτσιο, όλα καλά. Αν έχει κάνει ρεβίθια είναι για καυγά. Καταλάβετε; Σταθεροί κανόνες. Νίκες; Επιβραβεύσαι. Και πρότυπα! Πρότυπα κατά κ. Λάμπα: οι γονείς μας, ενήλικοι μέντορες: καθηγητές (μπαίνετε εδώ), κατηχητές: ο κατηχητής μας από την Ενορία, ο Παππούλης μας, ο

Πνευματικός—τρίτον, οι φίλοι μας, πρόσωπα του star system (σύστημα προώθησης διάσημων): ποδοσφαιριστής, μουσικός, πρόσωπα της φαντασίας (“avatars”). Πού βρίσκονται τα παιδιά μας; Μεγαλώνουν στον Εύοσμο, αλλά ντύνονται K-POP από την Κορέα! Πάνε οι γονείς, πάνε οι μέντορες, πάνε οι βιολογικοί φίλοι· διαδικτυακοί. Πάνε τα πρόσωπα που θαυμάζει η κοινωνία και μένουν κάτι ψεύτικα, μπαρμπαδέλια: “Θέλω να γίνω σκύλος!” σαν να λέγαμε· “Θέλω να είμαι γάτα!”.

Τρέχω, τρέχω, τρέχω. Α! πίσω εδώ. Υπάρχει ατζέντα; Αυτό. Υπάρχει ατζέντα. Αποδείχθηκε ότι τα social media δεν είναι απλές πλατφόρμες που αναπαράγουν πληροφορίες, έχουν αλγόριθμο που επιλέγει τι βγάζουν. Αυτή είναι η μεγάλη ιστορία που ξεμπροστιάστηκε. Μη σας δείξω τη φωτογραφία του Elon Musk. Ο Elon Musk γιατί ασχολήθηκε; Γιατί έχει βαλθεί ν’ αγοράσει όλες τις πλατφόρμες; Ο Elon Musk έκανε άστατη ζωή: όσες γυναίκες ήθελε, δώδεκα παιδιά αυτή τη στιγμή. Γυρνάει το νούμερο ένα παιδί του από τα πρώτα δίδυμα και γίνεται trans (τρανς) στα δεκαοχτώ. Κάνει μια δήλωση: “Από αγόρι θέλω να γίνω γυναίκα για να μη μοιάζω με τον πατέρα μου!”. Χάνεται αυτό όλο, που είναι η ουσιαστική πληροφορία: “δεν θέλω”, λέει, “τίποτα να μου τον θυμίζει!”. Και κατηγορεί ο Elon Musk και λέει: “Για να δω τι κάνουν τα social media. Α! παρήγαγαν υλικό τέτοιο. Ωραία!”. Τώρα αυτή τη στιγμή το ελέγχει και πάει προς το συντηρητικό, δηλαδή τι σημαίνει: το παιδί σας, η μαθήτριά σας ή ο μαθητής που μπαίνει να δει για τον ΠΑΟΚ τα νέα, ή αν θα έχει συναυλία μεθαύριο εδώ, ξέρω εγώ, η Αναστασία ή κάποιος άλλος, τους δίνει πληροφορίες που επιλέγει ο αλγόριθμος—δηλαδή επιλέγει μια εταιρεία—με αποτέλεσμα, πέραν που έχουν σοκαριστεί, δηλαδή ότι τα παιδιά μέσα στον κορονοϊό, μεγάλωσαν με τον υπολογιστή που έδινε συγκεκριμένες πληροφορίες. Πρέπει να το καταλάβετε αυτό, το οποίο ενσωματώθηκε στο μεγάλωμά τους. Έχουμε όλοι μας ευθύνη. Εσείς είσαστε θεματοφύλακες του πλαισίου της τάξης, οι υπεύθυνοι. Δείτε εδώ μία εκδήλωση στην οποία κι εγώ ήμουν παρών και πολλά στελέχη της Δευτεροβάθμιας. Έχει ένα όνομα: Joseph Kosciw (Τζόζεφ Κόσκιου), ο νομικός σύμβουλος του Ομπάμα στη φτωχομάνα Θεσσαλονίκη, 10 Ιουνίου του ’14. Πιο αξιόλογοι είμαστε μάλλον απ’ ό,τι φαίνεται! Γιατί μιλάω για επιστημονική: έβγαλε μεγάλη μελέτη το Χαμόγελο του Παιδιού ότι στην Ελλάδα το bullying (εκφοβισμός) είναι φυλετικό, οπαδικό. Καταλάβετε; Κυρίως. Και έβγαине τέταρτη αιτία το bullying για σεξουαλικές προτιμήσεις, το οποίο είναι κόντρα στην υπόλοιπη κοινωνία τη δυτική. Ε, είμαστε άλλη χώρα! Δέστε επιστημονική υπόθεση—δικαιούμαστε υποθέσεις να κάνουμε οι επιστήμονες— και η υπόθεση ήταν: “Τόσο καταπιεσμένα είναι τα σεξουαλικά συναισθήματα των παιδιών που δεν αναγνωρίζουν ότι θα θέλαν να κάνουν bullying γι’ αυτό”. Αυτό είναι μια υπόθεση. Αν όμως τη χρησιμοποιήσεις για εφαρμογή του προγράμματος που πρότεινε τότε η Αμερικανική Κυβέρνηση, έτσι; Να ενημερωθούν τα παιδιά! Προσέξτε! Είναι εργαλειοποίηση των παιδιών μας που βασανίζονται σε μια συντηρητική κοινωνία με διαφορετικό φύλο. Προσέξτε! Όχι απλά έχουν δικαιώματα· έχουμε να σκύψουμε σε

κάθε παιδί με διαφορετικότητα! Ποιο είναι όμως το θέμα; Με αγάπη! Για να κατανοήσουμε τι ακριβώς συμβαίνει.

Και τελειώνω. Να δώσω δύο λεπτά σ' ένα περιστατικό; Είναι δύσκολα αυτά τα θέματα, αλλά εδώ είμαστε να τα συζητήσουμε. Λοιπόν, θα σας πω πολύ εν τάχει δύο περιστατικά που συνδέονται. Έχω την άδεια του παιδιού και της μάνας για το πρώτο περιστατικό. Παιδί μου έρχεται στο ιατρείο τον Οκτώβριο μήνα με ανήσυχη τη μάνα, γιατί το παιδί έχει εμφανίσει μια τραγική συμπεριφορά: μέσα στην τάξη απείλησε την καθηγήτρια εδώ, τοπικά, δυτικά, Θεσσαλονίκη, με την καρέκλα στην Α' Λυκείου. Του είπε κάτι, αντιμίλησε, του είπε: "Παιδί μου, θα πας Διευθυντή!" και σήκωσε το παιδί την καρέκλα. Δεν την έστειλε· την έριξε μπροστά του κάτω. Αλλά... τρόμαξαν όλοι. Τρόμαξε και η καθηγήτρια. Τρόμαξε και το παιδί. "Κύριε Λάππα" λέει "δεν ξέρω, γιατί μου συμβαίνει αυτό". Μου 'ρχεται με μαυρισμένο το μάτι. Έχουν παίξει ξύλο την προηγούμενη μέρα σε μια συναυλία ενός τράπερ εδώ στη Νεάπολη: "Ναι" λέει "ναι και χθες να... κάτι έγινε και μαλώσαμε. Κι αυτός που με χτύπησε απ' την ίδια παρέα είμαστε, αλλά...". Αντιλαμβάνεστε; Κάθε μέρα περιστατικά βίας που λέγατε προηγουμένως. Να τα! Λοιπόν, ωραία. Και λέει αυτό το παιδί: "Δεν ξέρω τι μου συμβαίνει". Μπαίνει σε ομάδα εφήβων: ομάδα, κοινωνία, κατηχητικό, κατασκήνωση, πενταήμερη εκδρομή όχι μόνο για να φάμε και να πιούμε· για να βρεθούμε όλοι μαζί. Πέντε μήνες αργότερα στην ομάδα μέσα μιλώντας για την απώλεια, μας περιγράφει πως ο κολλητός του συμμαθητής έχει χάσει τη μάνα του και πήγαν στην κηδεία. "Ίι, τι λες ρε μεγάλη, πώς ήταν αυτό; Πήγατε σε κηδεία;". Και λέει: "Ναι, γυρίσαμε και το παιδί που μιλούσα και μου 'κανε παρατήρηση η κυρία είναι" λέει "μετά την κηδεία". "Καλά ρε συ", του λέω, "γιατί δεν μας το είπες τότε;". "Δεν το θυμόμουν", λέει, "να σας το πω!". Λέω: "Η καθηγήτρια το ήξερε;". —"Ναι, το ήξερε". —"Ότι έχετε γυρίσει από κηδεία;". —"Ναι!". Ξέρω 'γω, ήταν την προηγούμενη μέρα η κηδεία. Δηλαδή γύρισε μια παρέα πέντε αντράκια, ΠΑΟΚια, μαύρα ρούχα, αυτά, εκείνα—έχει, σου μιλάει το σώμα, δεν είναι κάνα παιδάκι στη γωνία του— ντερέκια, λεβέντες, αλλά με επιθετική συμπεριφορά την ημέρα μετά την κηδεία. Ααα!

Έρχεται πρόσφατα λοιπόν και μου λέει: "Είμαστε σοκαρισμένοι!"· γιατί ο δεκαεξάχρονος που μαχαίρωσε τον αδελφό είναι από το ίδιο σχολικό πλαίσιο. Δεν πήγαινε βέβαια σχολείο. Στο Γυμνάσιο ήταν μαζί. Ερώτηση: το οικογενειακό πλαίσιο δεν λειτουργεί. Στο δεκαεξάχρονο ήταν σίγουρο ότι δεν λειτουργούσε. Το παιδί έχει nickname στο σχολείο, ο δεκαεξάχρονος, το οποίο του το έδωσαν εξαιτίας του πατέρα, που είχε θέμα εξαρτήσεων. Να σας πω κάτι: άλλη η συζήτηση είναι νομική, άλλη η ποινική, άλλη, άλλη, άλλη. Εμείς εδώ συζητάμε με τους Θεολόγους των σχολείων. Μας νοιάζει να σκύψουμε πάνω από έναν μαθητή; Δεν μπορεί να κράζει το σχολείο ένα nickname, ένα παρατσούκλι, κι εμείς απλώς να πηγαίνουμε στην αίθουσα των καθηγητών.

Η δύναμη παρέμβασης είναι ασύλληπτη! Είναι ασύλληπτη. Γιατί είναι τόσο πεινασμένα τα παιδιά μας που κι ένα ποτήρι νερό είναι σαν ένα ποτήρι νερό στην έρημο. Δώστε χρόνο! Αναγνωρίστε και ξεκινήσατε. Κανείς δεν θα το αναγνωρίσει. Δεν θα μάθουμε πόσοι δεν θα

μαχαιρώσουν τ' αδέρφια τους. Ας μη το ξέρει κανένας! Έχετε αλλάξει την κοινωνία. Δώστε πέντε λεπτά σ' έναν μαθητή που όλοι τον κοροϊδεύουν. Ο δεκαεξάχρονος πέρασε όλο το δημοτικό με ξύλο! Όλο το δημοτικό με ξύλο! Ογδόντα τοις εκατό των mass school shooters (που πυροβολούν στα σχολεία) είναι θύματα bullying. Δώστε τους πέντε λεπτά. Επιστρέψτε αύριο στα σχολεία σας να είσαστε άνθρωποι που δεν δέχεστε να μην πονάτε με τον πόνο των άλλων. Το κάνετε ήδη· μία υπενθύμιση είναι αυτή. Βάλτε ομάδα: ο Διευθυντής σας, η Ψυχολόγος του σχολείου, τα ΚΕ.Δ.Α.Σ.Υ.. Εγώ μπορώ να σας μιλήσω πρακτικά μόνο. Δεν έχω ούτε μία φορά επικοινωνήσει με τη Δευτεροβάθμια χωρίς να βρω θετική ανταπόκριση. Πώς γίνεται; Τι είμαι εγώ; Πώς γίνεται όταν εγώ παίρνω και λέω έχουμε το εξής περιστατικό να έχουμε όλη την κινητοποίηση; Μη φοβάστε! “Ναι, αλλά η Διευθύντρια δεν θέλει...”. Έχετε και δύναμη, έχετε και θεσμικά χρέος!

Σας ευχαριστώ πολύ και συγχωρέστε με για το χρόνο!»

Πρόεδρος:

«Σεβασμιώτατε,

κατ' αρχήν ευχαριστώ πολύ για την πρόσκληση να συμμετέχω σήμερα και ν' αρχίσουμε το δεύτερο μέρος της σημερινής μας Ημερίδας, όπου την εισήγηση θα την εκφωνήσει ο κ. Ζαχαρίας Σπανός· είναι Ιστορικός και Καθηγητής Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Ο τίτλος είναι αυτός ο οποίος συζητήθηκε πολύ και ναι, έκαναν πολλοί αναφορές και ο Υπουργός Παιδείας σ' αυτόν εδώ: “Τολμάμε να γίνουμε η αγάπη για τους μαθητές μας;”· πραγματικά ένας προκλητικός τίτλος. Κύριε Σπανέ, σας ακούμε!».

«Σεβασμιώτατοι,

Ευχαριστώ πάρα πολύ που βρίσκομαι εδώ! Θα ξεκινήσω λέγοντας ότι τώρα τους Θεολόγους τους νιώθω, γιατί νομίζω αυτό το 6^η-7^η ώρα, αυτό το κάτι ανάμεσα σε καφέ και φαγητό, το μετά από την Κατεύθυνση—τ' ακούσαμε όλα από τον Αλέξη, μπήκε όλη η πληροφορία εκεί—είναι ό,τι πιο δύσκολο. Θέλω να ξεκινήσω λέγοντας ότι έχω προσπαθήσει να γίνω ένας από εσάς, αλλά δεν τα κατάφερα, δηλαδή μπήκα στη Θεολογική με κατατακτῆριες και δεν παρακολούθησα, οπότε νιώθω έτσι μία πολύ μικρή σύνδεση, αλλά και αυτήν την αίσθηση του ότι είναι μια διαδρομή που δεν την έκανα και λίγο με βοηθάει αυτό ξέρετε να σας μιλήσω σήμερα, γιατί αισθάνομαι ότι απευθύνομαι σ' ένα ακροατήριο που για δύο λόγους είναι ειδικό ακροατήριο για το θέμα της βίας στα σχολεία.

Το πρώτο είναι γιατί θεωρώ ότι οι Θεολόγοι έχουν οι περισσότεροι πέσει θύματα ενδοσχολικής βίας. Και ακούγεται βαρύ αυτό, αλλά το θεωρώ πραγματικό, δηλαδή η υποτίμηση του στυλ ότι εσείς είστε που μοιράζετε τα εικοσάρια, κακομαθαίνουμε τα παιδιά, —“Από πού θα πάρουμε ώρες;” —“Πάρε από το Θεολόγο”, όλο αυτό δεν είναι καθόλου μικρό. Νομίζω ότι είναι πάρα πολύ πραγματικό. Το ανέφερε νομίζω και σε κάποια ερώτηση τι γίνεται ή το είπε ο Αλέξης στη συνεδρίαση να σηκωθεί να μιλήσει ο Θεολόγος. Αν είμαστε ειλικρινείς, αυτό θέλει πάρα πολλά κότσια να σηκωθεί να μιλήσει ο Θεολόγος και να διαφοροποιηθεί και να πει μια άλλη οπτική. Το ένα κομμάτι λοιπόν που σας καθιστά ειδικό ακροατήριο είναι αυτό ότι θεωρώ ότι είστε άνθρωποι οι οποίοι έχετε βιώσει ένα κομμάτι της βίας που δεν είναι αυτό το εντυπωσιακό του μαχαιρώματος, του ξύλου, της κακοποίησης, αλλά είναι αυτό στο οποίο θα απευθύνομαι εγώ περισσότερο, γι' αυτό θα μιλήσω σήμερα: για τη βία της καθημερινότητάς μας, γιατί τελικά αυτή η βία είναι που είναι το υπόβαθρο και όλα τα υπόλοιπα είναι αντανakλάσεις της, που έχουν κορύφωση.

Ο δεύτερος λόγος που θεωρώ ότι οι Θεολόγοι είστε πολύ ειδικό ακροατήριο για το θέμα της βίας είναι γιατί είστε ένα κομμάτι της εκπαιδευτικής κοινότητας το οποίο καλείται ν' απαντήσει σε υπαρξιακού τύπου ερωτήσεις πιο έντονα, δηλαδή οι άνθρωποι που μπαίνουν πιο συχνά στη διαδικασία να πουν: “Τι κάνουν τα Θρησκευτικά σήμερα σ' ένα σχολείο που τρέχει για τις εξετάσεις, σ' ένα σχολείο μιας κοινωνίας που αποθρησκευοποιείται;” ας το πούμε. Επειδή είστε

σ' επαφή με το ερώτημα του τι κάνω εδώ είστε και η πιθανότητα να βρεθεί απάντηση. Οι υπόλοιποι λίγο επαναπαυόμαστε, έχουμε το ρόλο του φροντιστή, ετοιμάζουμε για τις εξετάσεις, “αυτή είναι η αποστολή μου” και δεν μπαίνουμε συχνά στο ερώτημα. Εσείς έχετε το ερώτημα και κάθε ερώτημα είναι ευκαιρία.

Άρα λοιπόν νομίζω ότι είστε ένα ειδικό ακροατήριο γι' αυτούς τους δύο λόγους. Πάμε λοιπόν να πιάσουμε μία μία απ' αυτές τις λέξεις που έτσι όπως έγινε—δεν ήταν σκόπιμο αυτό—φορτίστηκε πάρα πολύ ο τίτλος, υπάρχουν προσδοκίες. Πάμε να δούμε τι θα κάνουμε τώρα, τι θα σώσουμε από αυτό.

Θα ξεκινήσουμε λοιπόν με το “Τολμάμε”. Ας βάλουμε στο “τολμάμε” τρεις παραμέτρους, γιατί είναι δύσκολο το θέμα του θάρρους ως κοινωνία. Λοιπόν, κατ' αρχάς να πω κάτι που από τον Αλέξη το 'χω ακούσει και το βλέπω στην πράξη ότι σήμερα και η βιβλιογραφία τείνει να περιγράφει το Σχολείο ως ένα τόπο σχέσεων, δηλαδή το relational κομμάτι της εκπαίδευσης είναι κάτι που το θέλουμε να υπάρξει. Άρα πάμε να δούμε τώρα σε ποιους απευθυνόμαστε να τους πούμε: “Τολμάς;”. Πάμε να πούμε το “τολμάς;” λοιπόν σε ανθρώπους, σε εκπαιδευτικούς, οι οποίοι ενδεχομένως πρέπει να πιστεύουν ότι υπάρχει λόγος να το κάνουν αυτό, ότι δηλαδή δεν αρκεί να παραδώσω πολύ καλά το μάθημά μου, είναι κι αυτό μέσα στα καθήκοντά μας, αλλά πρέπει να είναι άνθρωποι οι οποίοι θα αισθάνονται ότι υπάρχει και κάτι παραπέρα. Άρα ήδη αυτό έχει μια δυσκολία. Το είπαμε για το ΑΙ που ρώτησε ποιος θα νικήσει. Το έτοιμο μάθημα, ένα πολύ καλά δομημένο μάθημα μπορεί να φτιαχτεί πλέον, να κατασκευαστεί, να το παραγγείλεις όπως παραγγέλνουμε το να φάμε στο σπίτι. Άρα χρειαζόμαστε ανθρώπους που πιστεύουν ότι υπάρχει κάτι παραπάνω.

Το δεύτερο κομμάτι είναι η παράμετρος του χρόνου. Επίσης, υπάρχει το εξής ζήτημα ότι—για να είμαστε ρεαλιστές, έτσι;—θα μιλήσω σε ανθρώπους που έχουν νιώσει ότι “βγαίνω για εφημερία 10:46, μέχρι να κλειδώσω την τάξη, έχω εννιά λεπτά να κατέβω, να σταματήσω στο διάδρομο γιατί με ρώτησε κάτι για το μάθημα, να προλάβω ενδεχομένως να πάω τουαλέτα—ανθρώπινο, έτσι;—γιατί αν δεν πάω (εδώ μιλάω λίγο έτσι με εικόνες, αλλά είναι πραγματικές), την επόμενη ώρα που θα είμαι μες την τάξη έχω ήδη ένα σωματικό εκνευρισμό, πολύ ανθρώπινο και πολύ πραγματικό· λοιπόν έχω σ' αυτό το εννιάλεπτο, ξέχασα και τις φωτοτυπίες, να γυρίσω και στο γραφείο” είναι αυτό ή είναι άνθρωποι οι οποίοι κάποια στιγμή θα πουν: “Θέλω να πάω στο γραφείο—πώς ήταν η 'φωλιά' στα παιδικά παιχνίδια;—να τρέξω να μπω μέσα στο γραφείο των καθηγητών λίγο για να προστατευτώ”». —«Τη φωλίτσα μου», ακούστηκε από το ακροατήριο. —«Ναι! Είναι φωλίτσα λίγο κάποιες φορές. Λοιπόν όλοι αυτοί οι άνθρωποι πρέπει, βάζουμε το “τολμάμε” κάτι απ' όλα αυτά ν' αλλάξει, κάπως να 'ναι διαφορετική διαχείριση. Οπότε είναι και η παράμετρος του χρόνου πάρα πολύ σημαντική πριν απαντήσουμε στο αρχικό “Τολμάμε”.

Υπάρχει κι ένα άλλο ζήτημα. Τα Σχολεία είναι οι χώροι που κατ' εξοχήν θα 'πρεπε να εκπαιδευόμαστε στην ανάληψη ευθύνης. Αλλά αν είμαστε ειλικρινείς μεταξύ μας επίσης και ξαναλέω και θα επαναλαμβάνω τη λέξη “ειλικρινείς”, γιατί θα είναι κεντρικό σημείο σε όλη την εισήγηση, η αλήθεια των πραγμάτων, υπάρχει μια ευθυνοφοβία από όλους μας, η οποία

δεν είναι μόνο αποφυγή της ευθύνης είναι και κόπωση, δείχνει μια κόπωση. Σήμερα αν πας σ' ένα Σύλλογο και τους πεις: “Είναι να κάνουμε αυτό το πρόγραμμα” πρέπει να ξεκινήσεις να λες ότι θα 'χει το λιγότερο δυνατό κόπο και ευθύνη για να βρεις άτομα να το τρέξουν. Και ξαναλέω αυτό δεν είναι μια αποφυγή. Δεν μας περιγράφει σαν ένα κλάδο τεμπέληδων. Υπάρχει και μια κόπωση. Αλλά ξέρετε κάτι, που αυτό εμένα με στεναχωρεί περισσότερο, τα παιδιά το διαισθάνονται αυτό: την αποφυγή της ευθύνης μας έστω κι από κούραση, που μπορεί να μη βλέπουν τους λόγους της κούρασης—δεν είναι στο σπίτι μας με τα παιδιά, με τις υποχρεώσεις κτλ., δεν βλέπουν αυτή την κούραση, το σώμα μας που πονάει και σιγά σιγά πονάει και περισσότερο—, αλλά καταλαβαίνουν την αποφυγή της ευθύνης. Κι έτσι έρχεται ο παράγοντας “αντοχές”, που για να πούμε: “Έχω το θάρρος να κάνω κάτι” πρέπει να 'χουμε ανάσες. Τι λέμε πάντα και σε μια λαϊκή ρήση: “Πάρε μια ανάσα και όρμα!”. Χρειαζόμαστε ανάσες και μας τελειώνουν οι ανάσες πάρα πολύ συχνά.

Γι' αυτό είναι πολύ καλό, είναι πολύ όμορφο και ένας να κάνει κάτι· αλλά ψάξτε κι έναν δεύτερο. Σε κάθε Σύλλογο που θα σκεφτείτε, θα μπειτε στη διαδικασία “να αλλάξω κάτι και να τολμήσω να γίνω Αγάπη για τους μαθητές μου”, ψάξτε κι έναν δεύτερο, μια δεύτερη. Γιατί ξέρετε αυτό το μήνυμα δίνει και μια ασφάλεια στα παιδιά ότι είναι μια ομάδα, ότι ξέρεις τι, αν κι εγώ δω τα πράγματα διαφορετικά όπως τα λένε αυτοί, δεν θα μείνω έρημος! Η ερημιά πάντα φοβίζει. Θα μπορώ να κάνω “share”, θα μπορώ να το μοιραστώ με κάποιον, αν αλλάξω τρόπο σκέψης. Οπότε το να βλέπουν τα παιδιά έναν εκπαιδευτικό σ' ένα σχολείο που παλεύει και προσπαθεί μπορεί να είναι σπουδαίο, είναι τεράστιο—αυτό που είπε κι ο Αλέξης να υπάρχει ένας ενήλικας αναφοράς—αλλά αν δουν δύο, είναι τεράστια δύναμη, γιατί τους δίνει και μια ασφάλεια ότι δεν θα μείνουν κι αυτοί μόνοι τους αν κάπου μετακινηθούν σε άλλο παράδειγμα.

Οπότε, αν πούμε ότι καλύπτουμε θέλω την ευθύνη, θα δώσω και λίγο με το χρόνο, θα το δούμε πόσο θα χρειαστεί παρακάτω και θεωρώ ότι έχω τις αντοχές πάμε να δούμε τι γίνεται. Εδώ θυμόμαστε κάποια βασικά πράγματα: τα σχολεία στα οποία κινούμαστε κατά βάση είναι ήπια ή πολύ σοβαρά περιβάλλοντα βίας—το είπε και πριν ο Αλέξης ότι τα περισσότερα παιδιά στις τάξεις μας πρέπει να τ' αντιμετωπίζουμε ως παραμελημένα ή κακοποιημένα παιδιά—αυτό κι ήταν πάρα πολύ ωραίο που το είπε ο κ. Κόπτης ότι okay (εντάξει) έχουμε κάνει τόσα πράγματα, γιατί αυξάνονται, γιατί υπάρχει αυτή η αύξηση, τι δεν μπαίνει στο παζλ και νομίζω ότι αυτό που δεν μπαίνει θα είναι αυτό που χρειαζόμαστε από όλους εσάς και εμάς όλους.

Λοιπόν το σχολείο είναι ένα δυναμικό σύστημα σχέσεων. Δηλαδή πώς είναι ένα σκάκι, φανταστείτε μια σκακιέρα: όταν είναι κλειστά τα πιόνια υπάρχει ένας αριθμός πιθανών κινήσεων· κάθε φορά που γίνεται μία κίνηση μεταβάλλονται όλες οι πιθανότητες. Έτσι είναι κι ένα σχολείο. Άρα, αγαπητοί και αγαπητές, η “καλημέρα” που θα πείτε—που δεν λέτε—αλλάζει το σύστημα “σχολείο”. Κι αυτό δεν είναι μια ρομαντική διατύπωση: “Α! Εντάξει, το λέμε λίγο για να νιώσουμε όμορφα”· είναι πραγματικότητα. Είναι επιστημονική γνώση. Αν μπορούσαμε δηλαδή να ελέγξουμε το τι συμβαίνει στο παιδί που θα του πείτε μια “καλημέρα” που δεν το περιμένει και το πώς αυτός θα φερθεί, δηλαδή να είχαμε μια μικροκάμερα ας πούμε

και να βλέπαμε τι άλλαξε μετά στη μέρα του παρακάτω και το τι άλλαξε από το κάθε παιδί· θα ήταν ένα σύστημα σχέσεων διαφορετικό! Αυτό είναι πραγματικότητα.

Λοιπόν, τα παιδιά μας ζουν διάφορες αφηγήσεις βίας μέσα στο σχολείο, κάποιες από αυτές είναι και με δικές μας λέξεις· δηλαδή καμιά φορά στην κούραση πάνω το: “Και πιστεύεις ότι έτσι θα πας μπροστά στη ζωή σου;” ή “Αυτά σου μαθαίνουν στο σπίτι σου;”. Αυτό είναι μια ολόκληρη μερίδα μόνο του που είπαμε για την οικογένεια. Τα παιδιά ζουν και άλλες ματαιώσεις που δεν τις περνάμε εμείς στο ραντάρ μας, δηλαδή: “Νομίζω ότι γέλασε κάποιος πίσω σου!”. “Νομίζω ότι η Κατερίνα κάτι έγραφε, θα γράφει για σένα, δες το απόγευμα!” και περπατάει το παιδί στο διάδρομο και το ζει σα ματαίωση. Εμάς όμως μας φαίνεται κάτι αστείο αυτό: “Τώρα τι, θα σου γράφει κάτι, ένα σχόλιο και σε στεναχωρεί;”. Είναι γι’ αυτούς όμως κάτι πάρα πολύ σημαντικό το οποίο φεύγει από το ραντάρ μας. Δεν το βλέπουμε. Οπότε εγώ είπα θα μιλάω και γι’ αυτό το επίπεδο βίας, γιατί είναι μια σκληρότητα στην καθημερινότητα στην οποία εκπαιδεύονται και την ενσωματώνουν όλα μας τα παιδιά. Οπότε τα παιδιά ζουν μια αλληλουχία ματαιώσεων όταν, ως πούμε, θα μπουν μέσα στην τάξη και μπαίνει το παιδί στο Λύκειο επειδή κανείς στο σπίτι δεν ασχολήθηκε μήπως έπρεπε να πάει σε κάποιο Επαγγελματικό κι εμείς δεν το φροντίσαμε και πάρα πολύ να το συζητήσουμε και θα είναι τρία χρόνια σε καθημερινή σφαλιάρα, αμφισβήτηση ότι έχει ικανότητες. Φανταστείτε τώρα κάποιος από μας τρία χρόνια καθημερινά να άκουγε λεκτικά ή μη λεκτικά, αλλά και με αριθμούς ότι είμαστε άχρηστοι. Ποιος θα άντεχε τρία χρόνια να είναι σ’ ένα περιβάλλον που του λέει: “Δεν το ’χεις!”. Θα μας τρέλαινε αυτό το πράγμα! Εμένα τουλάχιστον σίγουρα.

Τα παιδιά μας επίσης είναι σε ρόλο ακροατηρίου. Σκεφτείτε πόσες ώρες κάθονται το πρωί και πόσες ώρες κάθονται και το απόγευμα. Αυτό τους βάζει ήδη σ’ έναν ρόλο ακροατηρίου, άρα και σε όλα τα σημεινόμενα ενός ακροατηρίου. Είναι παθητικότεροι—προσπαθούμε με κάθε μέθοδο να τους κάνουμε πιο διαδραστικό το μάθημα, αντεστραμμένη τάξη, τα πάντα—αλλά παραμένουμε σαν σύστημα ένα σύστημα καθιστών ανθρώπων, ακροατηρίου.

Στις αφηγήσεις της βίας λοιπόν που τα παιδιά μεταφέρουν, επίσης να πω κάτι ότι υπάρχει και υπερβολή, με την οποία πρέπει να μπορούμε να συζητήσουμε, να την ακούσουμε κάποια στιγμή. Οι εφηβικές αφηγήσεις της βίας υπερβάλλουν: “Εντάξει, τώρα είναι δυνατόν μ’ αυτό ν’ ασχολείστε;” ή αυτό που είπε ο Αλέξης: “Το σχολείο δεν με καταλαβαίνει, γιατί άργησα ένα λεπτό και μου ’βαλε απουσία”. Και λέμε εμείς: “Μα είναι ο κανόνας κτλ”. Αλλά η αφήγηση ξεφεύγει στις αφηγήσεις των εφήβων. Πώς μπορούμε λοιπόν, πόσο θάρρος χρειάζεται μετά σ’ αυτή την υπερβολική αφήγηση να μην κόψεις την κουβέντα, να συνεχίζεις να μένεις μέσα στη κουβέντα και με την υπερβολική αφήγηση; Λοιπόν, άρα όλη αυτή η εσωτερικευμένη βία των παιδιών έρχεται με κάποιο τρόπο και τη βρίσκουμε απέναντί μας, όποτε τολμήσουμε να πάρουμε την απόφαση να πάμε στη σχέση, δηλαδή στην αγάπη μαζί τους.

Για μένα κάτι που είναι πάρα πολύ δύσκολο είναι το εξής: στην Α’ Λυκείου—είμαι Σύμβουλος Σχολικής Ζωής—δώσαμε ένα χαρτάκι στην αρχή της χρονιάς και είπαμε στα παιδιά “Πώς θα νιώθατε...”, δηλαδή να συνεχίσουν τη φράση “στην ιδέα ότι μιλάω σε κάποιον για το πως νιώθω, αισθάνομαι...”. Στα εβδομήντα παιδιά, τα εξήντα απάντησαν: “Δεν μπορώ καν να

το φανταστώ!” με διαφορετικά λόγια το καθένα. Εξήντα στους εβδομήντα! Αλλά αυτά τα παιδιά όταν θα περάσουμε από τις σκάλες και θα τους πούμε: —“Τι κάνεις; Πώς είσαι;” —“Καλά”. Θέλει δεύτερους χρόνους. Είχα μπει εγώ ως Σύμβουλος Σχολικής Ζωής αυτάρεσκα, μπαίνω μες στις τάξεις, τους λέω: “Τώρα θα μιλήσω πάρα πολύ ωραία ένα εικοσάλεπτο· ε, δεν μπορεί, θα συγκινηθούν μετά, θα έρθουν, θ’ αρχίσουν να ’ρχονται”. Πέρασα λοιπόν από τις τάξεις που ήμουν υπεύθυνος, νομίζω ότι έχω κάνει ένα φοβερό λογύδριο, ας το πούμε “πύρινο”, τελειώνει· νέκρα! Περιμένω στα διαλείμματα εκεί στο γραφειάκι... Λογικό, γιατί ο έφηβος πριν εμπιστευτεί πρέπει να σε δοκιμάσει και πριν σ’ εμπιστευτεί βαθιά, θα περιμένει όταν αποτύχει, όταν θα κάνει κάτι λάθος, να δει με ποιο τρόπο θα τον στηρίξεις. Οπότε τέλος πάντων κάτι που βάζω, ας πούμε, στο πρακτικό κομμάτι για όλους μας στο “Τολμάμε να γίνουμε Αγάπη;” έχει μια αλλαγή στην καθημερινότητά μας που είναι: αν μπορείτε —πόσα παιδιά έχει το σχολείο, διακόσια δέκα;—διακόσιες δέκα καλημέρες έχουμε; Δηλαδή μια τρομακτική αλλαγή στο παράδειγμα το εκπαιδευτικό, θα ήταν οι διακόσιες δέκα καλημέρες. Δηλαδή πόση σημασία έχει για έναν έφηβο να του πεις κάτι που δεν είναι παρεξηγήσιμο του στυλ: “Ωραία μπλούζα έβαλες σήμερα, Νίκο! Τι είναι αυτό!” ή οι Θεολόγοι το καταλαβαίνετε αυτό το παλαιοδιαθηκικό, το “Αδάμ, πού είσαι;”—θα το πούμε και παρακάτω, ας πούμε—έχει τεράστια σημασία αυτό το “Ψηλέ, που είσαι;”, γιατί αυτό το παιδί γίνεται κοινωνικά ορατό εκείνη τη στιγμή, ενώ δεν το περιμένει και το στοιχείο της έκπληξης είναι αυτό που μας εκπλήττει, αυτό που μας βγάζει από μια στιγμή πλήξης μέσα στο σχολείο. Άρα για να μπορέσουμε να μπούμε σ’ αυτή τη διαδικασία της αγάπης θέλει και την έκπληξη μέσα· πώς άμα ερωτευτούμε, κάνουμε τις εκπλήξεις μας και δείχνουμε εκεί πόσο θέλουμε!

Υπάρχει λοιπόν όλο αυτό το περιβάλλον της βίας μέσα στο οποίο αρχίζουμε να πρέπει να κινούμαστε κι εμείς. Και τα παιδιά έχουν διαφορετικά συναισθήματα απέναντι στη βία και εμείς. Υπάρχει βία που φοβόμαστε, υπάρχει βία που θαυμάζουμε, αλλά και υπάρχει βία που χρησιμοποιούμε, δηλαδή αυτό πρέπει να το σκεφτούμε κάποια στιγμή πώς θα πάμε να μιλήσουμε σ’ ένα παιδί να του πούμε: “γιατί χτύπησες τον άλλον;” όταν εμείς έχουμε χτυπήσει το χέρι στην έδρα για να γίνει ησυχία· πώς θα πάμε σ’ ένα παιδί να του πούμε: “Ξέρεις τι: σκέφτεσαι πολύ κυνικά· δεν μετρούν μόνο τα λεφτά”, αλλά θα προσπαθήσουμε ν’ αγοράσουμε στιγμές στο σπίτι πάρα πολύ γρήγορα είτε με χαρτζιλίκι είτε με δώρα είτε οτιδήποτε, θα μας δει ν’ αγχωνόμαστε στο σπίτι στο τέλος του μήνα για τα λεφτά και να είναι ο λόγος του καβγά με τη μητέρα του ή με τον πατέρα του και το ξέρει, το έχει ζήσει αυτό το πράγμα, άρα δεν μπορεί να το εμπιστευτεί σ’ αυτή τη διατύπωση. Και η βία με κάποιο τρόπο στα συλλογικά υποσυνείδητα των ανθρώπων, ας μη ξαφνιαζόμαστε κι ας μην υποκρινόμαστε, γιατί “δούλευε”, δηλαδή ξεκίνησαν οι άνθρωποι να μαζεύονται γύρω από αυτούς που ήταν πιο καλοί κυνηγοί, οι οπαδοί μαζεύονται γύρω απ’ αυτόν που θα προστατέψει, άμα χρειαστεί θα βάλει τα χέρια του και είναι δυνατός και θα τα καταφέρει, “ο μπαμπάς κανόνισε να κάνουμε κάτι, γιατί ήξερε κάποιον”, είχε τη δύναμη της γνωριμίας. Τα παιδιά μας ζουν σε μια κοινωνία που διαχρονικά

φαινόταν η βία ως αντανάκλαση της δύναμης να πετυχαίνει. Άρα είναι δύσκολο ν' ακούσουν κάτι που θα τους λέει ότι μην τη χρησιμοποιείς.

Και στο σχολείο υπάρχει και το εξής επιπλέον, πάρα πολύ έντονα τώρα: ότι είμαστε μία κοινωνία του αποτελέσματος. Δεν ενοχοποιώ το αποτέλεσμα, έτσι; Αλλά θέλει μία προσοχή να μη στιγματίζεται η αποτυχία, να μη χάνεται η αξία της προσπάθειας και επίσης το αποτέλεσμα να μπορεί να πάρει διάφορες μορφές. Όσο το αποτέλεσμα είναι μόνο ενδεχομένως εξετάσεις και βαθμούς φαίνεται μετρήσιμο, αντικειμενικό, αλλά στο μυαλό των παιδιών μετρήσιμο και αντικειμενικό είναι και τα πόσα likes θα πάρουν, πόσους ακόλουθους θα 'χουν, πόσα χρήματα. Άμα παρατηρήσετε τους μαθητές σας πλέον υπάρχει μια ορολογία Δευτέρα πρωί απευθείας νούμερο πόσα χρήματα έβγαλαν από το στοίχημα και σου λέει ο άλλος: “Διακοσάρι”, “Πενηντάρι” ή θα σου πει το ποσοστό που έπαιξε, δηλαδή με πόσο ρίσκαρε. Αυτό είναι κουβέντα καθημερινή. Και λέει ο άλλος: “Ναι, είχα ένα παιδί, ένα μαθητή, τώρα, την προηγούμενη εβδομάδα ήρθε, λέει: ‘Η μάνα μου με βλέπει στο γραφείο να διαβάζω και λέει είναι ευτυχισμένη και δεν ξέρει ότι διαβάζω αναλύσεις για το στοίχημα’”. Το παιδί κάθεται στο γραφείο, τρίωρο, καθιστός πάνω στο τέτοιο και διαβάζει ανάλυση για το στοίχημα και σου λέει ο άλλος: “Θα διαβάζω. Γιατί; Γιατί θα διαβάσω αν διαβάσω; Για να πιάσω δουλειά. Εντάξει, τώρα αναλογικά βγάζω 100 Ευρώ την εβδομάδα, 150, να κάτι”. Είναι κάπως έτσι.

Το μετρήσιμο και αντικειμενικό έχει μια σκληρότητα στην οποία εκπαιδεύουμε τα παιδιά. Εσείς τώρα ως Θεολόγοι εδώ έρχεστε πάλι να βοηθήσετε πάρα πολύ. Γιατί είναι το κατ' εξοχήν μάθημα που θέλει να πει ότι δεν είναι υπαρκτά και ουσιαστικά και με αντίκρισμα μέσα μας μόνο όσα μετρούνται. Εντάξει, θα το κάνει και η λογοτεχνία, μπορούν να το κάνουν όλα τα μαθήματα, αλλά εξ ορισμού εσείς έρχεστε αυτό να το βάλετε στην εκπαίδευση. Οπότε κάπως έτσι. Τα παιδιά μας λοιπόν κινούνται μέσα σ' ένα περιβάλλον που έχει αυτά τα χαρακτηριστικά της βίας.

Και πάμε τώρα για να “γίνουμε Αγάπη”, για να γίνει οποιαδήποτε σχέση πρέπει να έχει ένα πρόσωπο. Οπότε θα μιλήσω είτε πιστεύει κάποιος είτε όχι, μπορεί να έχει μπει στην Θεολογική σχολή και να είναι στην εκπαίδευση χωρίς να έχει την εκκλησιαστική πίστη, αλλά ακόμα και σ' αυτή την περίπτωση, ο Χριστός θεωρείται ότι είναι ένα πρόσωπο που φιλοσοφικά, κοινωνικά και πολιτισμικά έχει επηρεάσει την ανθρωπότητα σε τεράστιο βαθμό. Οπότε θα προσπαθήσω να πάρω σαν παράδειγμα λοιπόν το Χριστό, γιατί έχει πει ότι “είμαι αγάπη”: ο Θεός “αγάπη ἐστίν”. Και η αγάπη αυτή είναι συνδεδεμένη με το θάρρος, όπως θα πούμε και παρακάτω, γιατί “ἔξω βάλλει τὸν φόβον”, οπότε επίσης το θάρρος είναι πολύ βασική ποιότητα αν θελήσουμε ν' αγαπήσουμε τους μαθητές μας.

Πάμε λοιπόν να δούμε τι λέει. Ο Χριστός λέει: “Εγώ είμαι η οδός, η αλήθεια και η ζωή”. Η ανάλυση δεν είναι θεολογική, δεν θα τολμούσα ποτέ να μπω στα μονοπάτια που απέτυχα να μπω ως σπουδές· θα το πω κοινωνιολογικά και λίγο με το ιστορικό υπόβαθρο. Ο δρόμος: τι είναι η οδός; “Οδός” είναι κάτι που περπατάμε επάνω του. Και το περπατάμε, ξέρετε, γιατί έχουμε τη δύναμη της βαρύτητας. Ακριβώς επειδή έχουμε βαρίδια, ακριβώς επειδή έχουμε όλα εκείνα που λέγαμε: την κούραση, την αγωνία, το σπίτι, την αρρώστια, το χρόνο που δεν φτάνει.

Αλλά γι' αυτό έχει σημασία το ότι κινούμαστε, το να συνεχίσουμε να κινούμαστε. Και τα παιδιά μας στα σχολεία θα καταλάβουν ότι κινούμαστε όχι όποτε μοιράζουμε περισσότερες φωτοτυπίες, όποτε νιώθουν ότι πράγματι κινούμαστε προς αυτά. Ο δρόμος έχει και κάτι άλλο στην Ελληνική ειδικά κοινωνική ζωή του 19^{ου} αιώνα: όπου έφτανε ο δρόμος σήμαινε ότι αυτός ο τόπος εντάσσονταν μέσα στο χάρτη της χώρας. Δηλαδή το χωριό μέχρι να φτάσει ο νόμος είναι ένα σύνολο σπιτιών, ας πούμε. Όταν φτάνει ο νόμος μπαίνει πινακίδα και είναι το Αρκαλοχώρι. Οπότε ο δρόμος με κάποιο τρόπο έφερνε αξία· τα σπίτια μπροστά στο δρόμο και όλα αυτά. Αν θέλουμε να αγαπήσουμε τους μαθητές μας πρέπει να βρούμε δρόμο, να γίνουμε “δρόμος” και να περάσει μπροστά τους και να νιώθουν ότι δίνουμε αξία και το όνομά τους το ξέρουμε: ποιος είναι, ποια είναι.

Έχει και ένα άλλο πρακτικό κομμάτι ο δρόμος, που είναι το περπάτημα. Εγώ έχω μια αδυναμία ως ιστορικός στους χάρτες και τους φαντάζομαι πολλές φορές τους χάρτες σαν ένα ταμπλό επιτραπέζιου παιχνιδιού στο οποίο, έτσι είναι η ζωή μας πάνω κάτω, συνέχεια ορίζουμε συμπαίκτες, αντιπάλους, περάσματα, γέφυρες, τις διαδρομές μας. Σκεφτείτε κάτι λίγο όλοι ένα δευτερόλεπτο από μέσα σας: στην κίνησή σας στο σχολείο έχετε μοτίβα· δηλαδή αν πάτε ν' ανεβείτε από δύο σκάλες, αν υπάρχουν, συνήθως ανεβαίνετε από τη μία. Ακόμα κι οι κινήσεις μας, δηλαδή έχουμε διαδρομές στην καθημερινότητά μας που τις ακολουθούμε. Στην τάξη άμα σκεφτείτε τον εαυτό σας έχετε μοτίβα κίνησης. Θα μου πείτε τώρα τι σχέση έχει η αγάπη μ' αυτό; Σπάστε τα μοτίβα κίνησης, το είπε πριν ο Αλέξης. Αλλάξτε τη θέση του σώματος όλοι (δεν το λέω το “αλλάξτε”, θα μου το συγχωρέσετε το δεύτερο πληθυντικό, προτρεπτικό είναι), αλλάξτε θέση στο σώμα. Εγώ ασχολούμαι με το θέατρο αρχικά, σε μεγάλο βαθμό —όχι αρχικά, σε μεγάλο βαθμό ήθελα να πω—. Η θέση του σώματός σας μέσα στην τάξη είναι μετά την “καλημέρα” ο πιο εύκολος τρόπος ν' αλλάξετε το σύστημα “σχολείο”. Πειραματιστείτε μ' αυτό! Είναι θέμα.

Το περπάτημα λοιπόν για μένα είναι μεθοδολογικά ένας τρόπος να ασκηθούμε στην αγάπη προς τους μαθητές μας, δηλαδή περπατήστε στην αυλή! Η αυλή είναι πάρα πολύ σημαντικός χώρος. Αλλά περπατήστε σε στιγμές χαλαρές, όχι της εφημερίας. Περπατήστε για να περπατήστε χαλαρά και να είστε ο εαυτός σας. Όταν λέγαμε ποιο πρόσωπο αγάπης θα βάλουμε απέναντι στους μαθητές μας, δεν πρέπει να βάλουμε ένα πρόσωπο που δεν είμαστε. Πρέπει να βάλουμε το πρόσωπό μας κι εδώ βολεύει αυτό το θεολογικό το ότι υπάρχει το πρόσωπο, ο Χριστός κι εμείς όλοι προσπαθούμε να είμαστε σ' αυτή τη διαδρομή “αγωνιζόμενο κομμάτι” που είπε, δεν θυμάμαι ποιος το είπε πριν, ο Αλέξης το είπε το “αγωνιζόμενο κομμάτι”· προσπαθούμε να γίνουμε.

Αυτή η διαδρομή λοιπόν στην αυλή είναι εργαλείο μεθοδολογικό. Περπατήστε μαζί τους. Στην αρχή περπατήστε μόνοι. Θα σας δουν έξω. Και περπατήστε μαζί τους. Κάντε ένα πείραμα. Βρείτε ένα παιδί που θεωρούμε προβληματικό στην Εκπαίδευση και πείτε του: “Ξέρεις τι; Πρέπει να περπατάω δύο χιλιόμετρα τη μέρα και βαριέμαι να περπατάω μόνος· θα μου κάνεις παρέα;”. Περπατήστε τρεις φορές αν μπορέσετε με το πιο προβληματικό παιδί του σχολείου σ'

ένα διάλειμμα κάθε φορά και “αφήστε το να ψήνεται στους 180° βαθμούς έτσι στον αέρα”. Αν δεν αλλάξει κάτι, αν είχατε εισιτήριο σήμερα θα λέγαμε σας επιστρέφουμε το εισιτήριό σας. Αλλά είμαι σίγουρος ότι θ’ αλλάξει κάτι. Επίσης πρόταση πειραματισμού: εκείνη την ώρα που περπατάτε μ’ ένα παιδί επίσης δεν χρειάζεται “να γίνω ο σούπερ κολλητός φίλος, δηλαδή να βρω το τέλειο θέμα που τον ενδιαφέρει ή την ενδιαφέρει, απλά να είμαι εκεί και να τον αφήσω να μου μιλήσει ή να έχουμε και την αμήχανη σιωπή. Είναι σχέση σιγά σιγά αυτό το πράγμα, θα εμφανιστεί το παιδί χωρίς να προσπαθήσω εγώ να βρω την τέλεια ερώτηση”. Οπότε η οδός είναι κάπως έτσι.

Το δεύτερο κομμάτι είναι η αλήθεια και κάποιες αλήθειες στην εκπαίδευση τις κρύβουμε, δηλαδή θέλουμε τα σχολεία να δουλεύουν “ρολόι”. Εντάξει. Καλό είναι αυτό! Το πρόβλημα είναι ότι κάποιες φορές για να δείξουμε ότι το σχολείο δουλεύει “ρολόι” είναι μια εικόνα που καλύπτει πράγματα, δηλαδή να το πούμε ως εξής: λέμε την έκφραση ότι για να μπορεί το σχολείο να δουλεύει σωστά χρειάζεται να τηρήσουμε όλοι τους κανόνες, τους ίδιους κανόνες που λέγαμε κτλ. Και μια από τις εκφράσεις που έχουμε οι εκπαιδευτικοί είναι: “Και τι θα γίνει άμα αλλάξω ρόλο;”—ακούστηκε κι η λέξη “ρόλος”—“Τι θα γίνει αν μου πάρουν το αέρα;”.

Η έκφραση “αν μου πάρουν το αέρα” σημαίνει ότι υπάρχει μία ποσότητα αέρα μέσα στην τάξη από την οποία “αν μου πάρουν λίγο, δεν μπορώ, ασφυκτιώ, πνίγομαι”. Αλλά η φράση έχει και μια δεύτερη ανάγνωση μεταγλωσσικά: για σκεφτείτε αν εμείς παίρνουμε τον αέρα από τα παιδιά και πνίγονται εκείνα μέσα στην τάξη. Οπότε η αγωνία του ρόλου, το να κρατήσουμε τον ρόλο μας είναι ακόμα μία συμπεριφορά, είναι μια επιλογή μας χωρίς θάρρος· είναι μια φοβική συμπεριφορά. Φοβόμαστε, ενδεχομένως γιατί δεν αντέχουμε. Ξέρετε κάτι; Εκεί οι κανόνες και το πλαίσιο μάς βοηθούν, γιατί στο αληθινό μας κομμάτι δεν είμαστε αδιαφοροποίητα αντικείμενα. Έχουμε μέρες που είμαστε καλοί και κακοί. Εγώ έχω μέρες που είμαι πολύ κακός εκπαιδευτικός. Το ξέρω. Είμαι κακός καθηγητής κάποιες μέρες. Αυτό μπορεί να καλυφθεί πάρα πολύ εύκολα. Η τάξη να ’ναι ήσυχη, “το ρολόι” που λέγαμε, να μην υπάρχει καθόλου φασαρία, αλλά εγώ είμαι κακός εκπαιδευτικός εκείνη τη μέρα. Το μάθημα τέλειωσε. Λοιπόν το να γυρίσουμε και να το παραδεχθούμε αυτό την επόμενη μέρα να τους πω: “Παιδιά, χθες συγνώμη, ήμουν χάλια, δεν τα πήγα καλά, οπότε αν κάποιος ή κάποια ένιωσε άσχημα, του ζητώ συγνώμη!”, εκείνη τη στιγμή δεν αποκαθλωνόμαστε, δηλαδή αυτό που νομίζουμε ότι χάνουμε σε επιστημονική αυθεντία: “Και τώρα πώς θα με ακούσουν μετά, άμα τους πω κάτι άλλο;”, μπορούμε να το κερδίσουμε με την ακρίβεια των διατυπώσεων, δηλαδή “δεν είμαι καλός, γιατί χθες στο δύσκολο κομμάτι αυτό το πήγα πάρα πολύ γρήγορα, είδα ότι η Βαλεντίνη ήθελε να ρωτήσει κάτι, το κατάλαβα και δεν της έδωσα το λόγο, που “ξέρω, Βαλεντίνη, δυσκολεύεσαι να σηκώσεις χέρι πολλές φορές, σε προσπέρασα!””. Λοιπόν, οπότε αυτό δεν μας αποκαθλώνει, αντίθετα νομίζω μας ενδυναμώνει και ταυτόχρονα αρχίζει κι ανοίγει το δρόμο γι’ αυτό που λέγαμε, τη σχέση που μπορεί να γίνει αγάπη. Και όταν λέμε αγάπη, μη φανταστούμε την κορύφωση, ας πούμε, τη θυσιαστική· είναι το άνοιγμα μιας ανθρώπινης επικοινωνίας.

Οπότε στο κομμάτι της αλήθειας, έχουμε τον κίνδυνο στα σχολεία μας να έχουμε άορατα παιδιά. Δηλαδή σ’ όλα τα σχολεία υπάρχουν τα παιδιά “πολυεργαλεία”: θα πάνε σ’ ένα

πρόγραμμα, θα φτιάξουν και μια αφίσα, θα “πετάξουν” και τις ερωτήσεις μέσα στο μάθημα. Τι συμβαίνει με όλα τα άορατα παιδιά στα σχολεία μας; Δηλαδή νομίζω μπορείτε έτσι κάποιιοι μέσα σας να το επιβεβαιώσετε. Κάνουμε συνελεύσεις για την επίδοση και συνήθως η ατάκα είναι: ”Ε, το τμήμα έχει τρεις-τέσσερις καλούς, κάποιους πολύ αδύναμους και υπάρχει και μια μέση, ας το πούμε, κατάσταση που είναι πολύ μεγάλη”. Λοιπόν, έχουμε άορατα παιδιά στο σχολείο, που το πρώτο πράγμα για να βάλουμε σε μια σχέση αγάπης είναι το πρόσωπό μας για ν’ αγαπηθούμε. Το πρόσωπό μας λειτουργεί. Και λειτουργεί, το ξέρουμε και επιστημονικά, τις στιγμές που δεν μιλάμε. Οι μη λεκτικές στιγμές μας—το πώς περπατάμε στο διάδρομο, το πώς χαιρετάμε τα παιδιά, το πώς μας βλέπουν—οι στιγμές που δεν μιλάτε να ξέρετε ότι καταγράφονται, το μη λεκτικό κομμάτι καταγράφεται πάρα πολύ έντονα σε μία σχέση. Άρα το πρόσωπό σας να νιώθετε ότι είναι κάτι δυνατό, που δουλεύει και πρέπει να δουλέψεις και το βλέμμα, το μάτι. Όταν είπα πριν για 210 “καλημέρες”, ναι! Το “τολμάμε” έχει δυσκολίες μέσα. Άρα πρέπει να τολμήσουμε κι αυτό το κομμάτι: πώς θα γίνει να κοιτάμε τόσους πολλούς ανθρώπους και να εκτιθόμαστε κι εμείς. Λοιπόν και σ’ αυτό το κομμάτι είμαστε και κάπως επικριτικοί. Άρα δεν χάνεται η επιστημονική αυθεντία άμα παραδεχθώ ότι κάπου δεν ήμουν καλός.

Τα “ναι” και τα “όχι”: ξέρετε παλαιοδιαθηκικά να είναι το “ναι” μας ναι και το “όχι” όχι. Σήμερα σε πάρα πολλές προσεγγίσεις αυτοβοήθειας, θα δείτε ότι προσπαθούν να εκπαιδεύσουν τους ανθρώπους να λένε “ναι” και “όχι”. Ο έφηβος θέλει τις πραγματικές μας δηλώσεις. Δεν θέλει ψεύτικες δηλώσεις. Εκεί θ’ αρχίζει να χτίζεται η σχέση πραγματικά και θα τους βοηθήσετε κιόλας να νιώθουν πιο ενδυναμωμένοι οι ίδιοι, οπότε αν είναι άνθρωποι που έχουν το θάρρος να πουν “όχι”, μπορούμε να κρατήσουμε κι αυτή, που για μένα η φράση είναι πάρα πολύ σημαντική, ότι “το μόνο που χρειάζεται για το θρίαμβο του κακού είναι κάποιιοι καλοί άνθρωποι να μη κάνουν τίποτα, να είναι οι άνθρωποι που θα προσπερνούν πράγματα”.

Και το τελευταίο κομμάτι λοιπόν είναι η ζωή και η ευθύνη της διαθεσιμότητας, που πρέπει να έχουμε σαν πρόσωπα για να μας αγαπήσουν τα παιδιά μας ή να προσπαθήσουμε να τ’ αγαπήσουμε κι εμείς. Και η διαθεσιμότητα δεν είναι μόνο: “Ε, μα τους έχω πει, όποιος θέλει να έρθει να μου μιλήσει”. Αυτό δεν είναι πραγματική διαθεσιμότητα. Αν θέλουμε να γίνουμε πρόσωπο αναφοράς, αυτό χρειάζεται μία συνέπεια. Χρειάζεται όντως να νιώθουν ότι είμαστε διαθέσιμοι, οπότε μ’ αυτά τα στοιχεία αν τα παιδιά μας μάς βλέπουν να έχουμε ένα θάρρος, να δώσουμε αυτό το θάρρος της ανθρώπινης κίνησης, την παραίτηση από την εξουσία στις μορφές της αυτές του περιγράμματος και το πολύτιμο δώρο του χρόνου.

Ακούστηκε το “χρόνος” πάρα πολύ, εγώ θα το βάλω και ως εκπαιδευτικός—είναι κι εδώ εκπρόσωποι—το ζήτημα του χρόνου: να ’χουμε λίγο χρόνο να μπορούμε ν’ αναπνεύσουμε δίπλα στα παιδιά κι εμείς ως άνθρωποι, για να μπορέσουμε να σχετιστούμε πραγματικά. Το ζήτημα του χρόνου, αν όντως πιστεύουμε ότι η βία είναι εθνικό ζήτημα και κίνδυνος, μέσα στα σχολεία πρέπει να εξασφαλίσουμε περισσότερο χρόνο για τους εκπαιδευτικούς, εννοώ χρόνο να είναι πιο ξεκούραστοι και χρόνο να μπορούν να επιλέξουν να είναι μαζί με τους μαθητές τους. Να δώσουμε αυτά τα πεντάλεπτα που είπε ο Αλέξης πριν. Και θέλει και πίστη αυτό το πράγμα ότι

ποτέ δεν θα δούμε ενδεχομένως το τι αποτελέσματα είχε. Το “πόσα παιδιά δηλαδή δεν θα μαχαιρώσουν” είναι αλήθεια αυτό· δεν θα το δούμε ποτέ. Άρα, μαζεύονται πάρα πολλά για να μπορέσουμε ν’ αγαπήσουμε τους μαθητές μας. Κι όντως αυτό ποιος μπορεί να το αναλάβει; Θέλει ένα θάρρος πάρα πολύ μεγάλο! Οπότε, τι κάνουμε;

Εμπειρίες: είμαστε οι ιστορίες μας. Όσο υπάρχουν ιστορίες κρατούν, είναι άμυνες· κοινώς, συνοδέψτε εκδρομές. Βρεθείτε μαζί με τα παιδιά. Ξέρω ότι έχει ευθύνη κι αυτό το πράγμα. Είναι δύσκολο. Ένας τρόπος για τις ιστορίες κι αυτές είναι αυτό που είπε ο Αλέξης: “Εκδρομές”. Να υπάρχουν Σύλλογοι που δεν συνοδεύουν τα παιδιά, ας πούμε, μπορεί και να καταγράφεται μέσα στο μυαλό τους σαν μια ακραία απόρριψη.

Για τις εφημερίες το είπα. Αλλαγή θέσεων στις τάξεις—εμένα είναι πολύ προσωπικό πείσμα αυτό το πράγμα—: ο κύκλος λειτουργεί θεραπευτικά. Εγώ το βίωσα σ’ ένα σεμινάριο με τον Αλέξη, ας το πούμε, με ενήλικες, το δοκιμάζω μέσα στην τάξη· κύκλος, πραγματικά κύκλος, καρέκλες. Check in: με τι συναίσθημα μπαίνουμε. Check out: με τι συναίσθημα βγαίνουμε. Έχει παιδιά που είναι απ’ αυτά που λέγαμε τ’ αόρατα, που στο check in και στο check out είναι πάντα “κουρασμένος”, “πεινάω”. Μόλις περπατάω στο διάδρομο, έρχονται και μου λένε: “Θα κάνουμε κύκλο σήμερα;”. Λέω: “Καλά, ρε, αφού όλο κουρασμένος είσαι και πεινάς”, αλλά περιμένει πότε θα κάνουμε τον κύκλο, γιατί κάτι άλλο νιώθει που ακόμα δεν μπορεί να το εκφράσει, δεν μπορεί να το πει. Κι έτσι λοιπόν ο κύκλος θεραπεύει.

Σε όλα αυτά ό,τι είπαμε είναι σχοινοβασία—είμαι στα 30 δευτερόλεπτα 40 παράκαμψη τελειώνω αμέσως—. Λοιπόν είναι μια σχοινοβασία όλα αυτά. Οι Θεολόγοι το ξέρετε: Άγιος Μάξιμος ο Ομολογητής. Λοιπόν μπορεί να πάει στραβά, μπορεί να πάει και λάθος. Αλλά καμιά φορά φανταζόμαστε οι εκπαιδευτικοί ότι είμαστε να κάνουμε σχοινοβασία ανάμεσα σε κτίρια, ενώ στην πραγματικότητα χρειαζόμαστε να ξεκινήσουμε από το επίπεδο της παιδικής χαράς. Ας πούμε την “καλημέρα”, ας πούμε ένα “τι κάνεις;” και υπάρχει πάντα το πλαίσιο και των θεσμών, αλλά και το πλαίσιο των ανθρωπίνων σχέσεων, το οποίο μπορεί να μας προστατεύσει από οποιαδήποτε πτώση.

Όπως είπα λοιπόν, να κλείσω έτσι μ’ έναν κύκλο, έχω προσπαθήσει να γίνω σαν κι εσάς, αλλά δεν τα κατάφερα. Δεν κατάφερα να γίνω Θεολόγος. Έρχομαι όμως μ’ έναν πολύ αυθεντικό καημό να σας παρακαλέσω να προσπαθήσετε ν’ αγαπήσετε τους μαθητές μας, τα παιδιά μας, γνωρίζοντας ότι αυτό είναι υπέρβαση. Αλλά αν δεν την κάνουμε, δεν θα μπορούμε μετά να θρηνούμε για μια κοινωνία πώς έχει καταλήξει και το τι τρομερά πράγματα συμβαίνουν. Και στην τελική: είστε το ΠΕ01. Από κάπου πρέπει να ξεκινήσει κανείς».